

Foto: Jiří Durdík

9 770011 232004 1 0

Cena 40 Kč

10

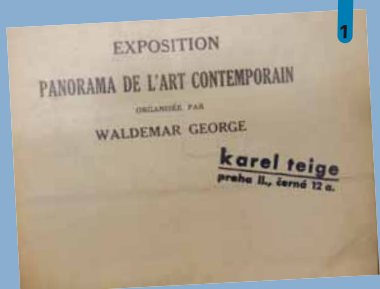
2013
ročník 65

čtenář

M Ě S Í Č N Í K P R O K N I H O V N Y

- 343** TĚMA: Retrospektivní konverze (nejen) v českých knihovnách ♣ Nataša Mikšovská
- 352** AUTOMAT KNIHOVNA s Ing. Jiřím Pavlíkem „Je potřeba čas na vývoj a řada vstřícných jednání mezi knihovnami a nakladateli...“ ♣ Jan Kaňka
- 355** Jméno autora a jeho role v paratextové komunikaci ♣ Lenka Müllerová
- 359** JAK NA TO Otestujte si svůj web ♣ Tereza Venerová
- 362** Tradiční setkání knihovníků muzeí a galerií ve zbrusu novém muzeu ♣ Štěpánka Běhalová
- 364** Poučení z moudrosti předků ♣ Milada Písková
- 365** Z TAJEMSTVÍ KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA Knižní provenience v celcích Karel Taiga a Ludmila Jiřincová ♣ Jana Konečná, Pavla Kubošová
- 366** ZE ČTENÁŘOVA DENÍKU... Obrázky, které byste si do obýváku nepověsili, anebo možná ano... ♣ Edita Vaníčková Makosová
- 368** POSTŘEHY – NÁZORY Mí čtenáři mi rozumějí... ♣ Dagmar Holubcová
- 369** RETRO OKÉNKO ČTENÁŘE
- 370** Cesta z Prahy do Culpeperu aneb Kongresová knihovna trochu jinak ♣ Filip Šír
- 373** KNIHOVNÁM V MALÝCH OBCÍCH Obecní knihovna ve Velichovkách ♣ Věra Škraňková
- 374** Z KNIHOVEN
- 376** LITERÁRNÍ VÝROČÍ na listopad
- 378** LIBOR COUFAL SE HLÁSÍ Z AUSTRÁLIE
- 379** ZE SVĚTA
- 380** NOVINKY Z FONDU KNIHOVNY KNIHOVNICKÉ LITERATURY NÁRODNÍ KNIHOVNY ČR

- 1 Z tajemství knihovny NM (str. 365)
2 Retro okénko Čtenáře (str. 369)
3 Petřvaldská knihovna (str. 374)

Středočeský kraj

Vydává:

Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)
Šéfredaktorka: Mgr. Lenka Šimková
Redaktorka: Olga Vašková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávky na předplatné):
Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641, 272 01 Kladno
Tel.: 312 813 154 (Lenka Šimková)
Tel.: 312 813 138 (Olga Vašková)
e-mail: ctenar@svkkl.cz; ctenar.vaskova@svkkl.cz;
redakcectenare@centrum.cz

Redakční rada:

Ing. Jiří Mika (předseda), PhDr. Ladislav Kurka,
Mgr. Petra Miturová, PhDr. Vít Richter,
Mgr. Renáta Salátová, Jiřina Soukupová,
PhDr. Vladimíra Švorcová

Tisk: T. A. Print, s. r. o., Opatovická 18, 110 00 Praha 1

Distribuce:

Rozesílání časopisu zajišťuje A.L.L. production, spol. s r. o.,
F. V. Veselého 2635/15, 193 00 Praha 9 – Horní Počernice,
tel.: 234 092 811 (Petra Vojtová),
e-mail: petra.vojtova@predplatne.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s.
– drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.; SUWECO CZ s. r. o.;
B. Welemínová – PERIODIKA.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím
poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994 ze dne 20. 6. 1994
Podávání novinových zásilek bylo povoleno Českou poštou
s. p. OZSeč Ústí nad Labem dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98
Cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 460 Kč
(dvojčíslo 60 Kč)

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana, L. K. Perma-
nent spol. s r. o., pošt. schránka 4, 834 14 Bratislava 34,
tel.: 00421-02 49 111 203, fax: 00421-02 49 111 209,
e-mail: herslova@lkpermanent.sk
Cena jednoho čísla 1,992 €, roční předplatné 22,572 €
(dvojčíslo 2,656 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR
Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo
zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 4. 10. 2013.
Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

FROM THE CONTENTS

- ♣ THEME: Retrospective conversion in Czech libraries and elsewhere
Nataša Mikšovská |343
- ♣ AUTOMATIC LIBRARY with Jiří Pavlík at the Charles University
Institute of Computer Science in Prague *Jan Kaňka* |352
- ♣ The author's name and role in paratext communication
Lenka Müllerová |355
- ♣ HOW TO: Test out your webpage *Tereza Venerová* |359
- ♣ Traditional meeting of museum and gallery librarians in a brand
new museum *Štěpánka Běhalová* |362
- ♣ MYSTERIES OF THE NATIONAL MUSEUM LIBRARY:
Book provenance in the *Karel Teige* and *Ludmila Jiřincová* units
Jana Konečná, Pavla Kubošová |365
- ♣ READER'S DIARY... Pictures you wouldn't hang in your living room,
or maybe you would *Edita Vaníčková Makosová* |366
- ♣ INSIGHTS AND OPINIONS: My readers understand me...
Dagmar Holubcová |368
- ♣ ČTENÁŘ RETRO SLOT |369
- ♣ The road from Prague to Culpeper, or Congress library
with a difference *Filip Šír* |340
- ♣ LIBRARIES IN SMALL MUNICIPALITIES:
Municipal library in Velichovky *Věra Škraňková* |373
- ♣ FROM THE LIBRARIES |374
- ♣ Regular features

AUS DEM INHALT

- ♣ THEMA: Die retrospektive Konversion (nicht nur) in tschechischen
Bibliotheken *Nataša Mikšovská* |343
- ♣ AUTOMAT BIBLIOTHEK mit Ing. Jiří Pavlík aus dem Institut
für die EDV-Technik der Karlsuniversität in Prag *Jan Kaňka* |352
- ♣ Der Name des Buchautors und seine Rolle in der paratexten
Kommunikation *Lenka Müllerová* |355
- ♣ WIE DARAUF: Erprobt euer Web *Tereza Venerová* |359
- ♣ Eine traditionelle Begegnung der Museums und Galeriebibliothekaren
in einem ganz neuen Museum *Štěpánka Běhalová* |362
- ♣ AUS GEHEMNISE DER NATIONALMUSEUM BIBLIOTHEK:
die Buchprovenienz in der Gesamtheit *Karel Teige* und *Ludmila
Jiřincová* – *Jana Konečná, Pavla Kubošová* |365
- ♣ AUS DEM LESERTAGESBUCH... Bilder, die ihr wahrscheinlich
in euer Wohnzimmer nicht aufhängen würden oder vielleicht doch
Edita Vaníčková Makosová |366
- ♣ BEMERKUNGEN – ANSICHTE: Meine Leser verstehen mich...
Dagmar Holubcová |368
- ♣ RETRO RUBRIK DES LESERS 369
- ♣ Eine Reise aus Prag nach Culpeper oder die Kongressbibliothek
ein bisschen anders *Filip Šír* |340
- ♣ FÜR DIE BIBLIOTHEKEN IN KLEINEN DÖRFEN:
Die Gemeindebibliothek in Velichovky *Věra Škraňková* |373
- ♣ AUS DEN BIBLIOTHEKEN |374
- ♣ Ständige Spalten

Vážené čtenářky, vážení čtenáři, vítám vás na stránkách říjnového *Čtenáře*, který vznikl v poměrně hektickém tempu. V redakci se sice nic neobvyklého nedělo, pokud pominu nějaké to podzimní nachlazení a podobné nepříjemnosti, ale o to více to žilo v knihovnickém světě.

Snažíme se a chtěli bychom být na většině akcí, se kterými se po prázdninách každoročně doslova roztrhne pytel, ale bohužel to není vždy možné. Ono by se to „výletovalo“, ráda vstřebávám každou konferenci, přednášku či seminář, nicméně na nástěnce na nás zákeřně číhá harmonogram s termíny pro grafika, tiskárnu, ekonomické oddělení a tak dále. Ne, nestěžujeme si, redakční práce je redakční práce ☺. Jen když se datum zajímavé události někdy přímo překryje s naším interním, zamrzí nás to. O to více spoléháme na některé z vás, naše čtenáře, ale zároveň autory. Pokud patříte pouze do první skupiny, nebojte se rozšířit i tu druhou. Uvítáme postřehy z regionů, které jsou pro nás přeci jen trochu vzdálené.

Nicméně jsem jako každý rok vyrazila na konferenci *Knihovny současnosti*, tentokrát do Olomouce, navštívila jsem *Knihovnický happening* v Kolíně, absolvovali jsme udílení cen *Knihovna roku* a určitě se ještě někam vydáme. Tyto akce mají pravidelně rezervován prostor v listopadovém *Čtenáři* a ani letos tomu nebude jinak. S tím souvisí další povzdech – událostí je v podzimních měsících tolik, že nám nestačí stránky, abychom o všech informovali, přitom by si to ale mnohé po právu zasloužily. Budeme tedy doufat, že se nám podaří ohlédnout alespoň za těmi nejvýznamnějšími.

Ale dost vzdychání... Pojdme se podívat, co se vešlo na stránky desátého letošního čísla. Poměrně vyčerpávající TÉMA o retrokonverzi (nejen) v českých knihovnách doporučuji každému, kdo se chce v problematice zorientovat či si o ní rozšířit znalosti. Následuje zajímavý rozhovor s Ing. Jiřím Pavlíkem v rubrice AUTOMAT KNIHOVNA a úvodní trojici článků završuje pokračování volného seriálu o paratextech, které se tentokrát věnuje jménu autora. Dále už budete muset listovat sami, neboť ani zde mi nezbyvá mnoho místa.

Příjemné čtení přeje

Lenka Šimková

Národní technická knihovna v Praze pořádá šestý ročník **Semináře ke zpřístupňování šedé literatury**, jehož prostřednictvím zajišťuje prezentaci informací z oblasti šedé literatury a Národního úložiště šedé literatury a podporuje odbornou diskusi o problematice šedé literatury v ČR. Pro letošní ročník semináře bylo zvoleno téma *Šedá literatura a výzkumná data*. Na tuto akci bude navazovat seminář *Open Access aneb Open your mind!*, který se bude konat 24. 10. 2013. Obě setkání se uskuteční v Národní technické knihovně. Více informací na http://nusl.techlib.cz/index.php/6_rocnik_seminare.

SKIP ČR – Sekce služeb osobám se specifickými potřebami a NK ČR zvou na seminář **Uživatelé knihoven s mentálním postižením** pořádaný v rámci cyklu *Bezbariérová knihovna 24. 10. 2013* v Národní knihovně. Seminář je určen pro knihovníky ve službách i pro další pracovníky knihoven, které připravují služby a programy pro uživatele s mentálním postižením. Program je zaměřen prakticky a má poskytnout základní vhled do problematiky, naučit účastníky pravidla komunikace s lidmi s mentálním postižením a seznámit je s tím, jak tyto lidé čtou nebo jaké služby knihoven mohou využívat. Další podrobnosti naleznou zájemci na portále <http://bezbarierova.knihovna.cz/>.

Asociace knihoven vysokých škol ČR, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno a Studijní a informační středisko VFU Brno připravují na dny **30. a 31. 10. 2013** konferenci **Bibliotheca academica 2013** *Nová témata – nové výzvy*. Konference se bude konat v Aule VFU Brno. Program a další informace jsou na stránkách <http://www.akvs.cz/aktivita/ba-2013/>.

NEUŠLO NÁM

Dne 20. září 2013 byla na Knihovnickém happeningu v Kolíně počtvrté udělena cena **MARK 2013**, kterou získala za své aktivity **PhDr. Ladislava Zbiejczuk Suchá**. Ocenění uděluje SKIP ČR s podporou firmy Skanska. Cílem projektu je podpořit mimořádné tvůrčí aktivity mladých pracovníků/pracovnic knihoven, případně studentů/studentek oboru, ve věku do 35 let a ocenit jejich konkrétní přínos oboru v kalendářním roce. Více o kolínském happeningu se dočtete v dalším čísle *Čtenáře*.

Retrospektivní konverze (nejen) v českých knihovnách

AUTOMATIZACE KNIHOVEN

V souvislosti s rozvojem informačních technologií a automatizace ve 2. polovině 20. století dochází i v oblasti knihovnictví k jejich využití, a tím k významným změnám ve zpracování a zpřístupnění informací.

Již v 1. polovině 60. let 20. století vznikly první děroštitkové stroje, jejichž výstupem byly tištěné seznamy bez diakritických znamének psané velkými písmeny, a formovaly se myšlenky o vytvoření automatizovaného knihovního systému (AKS). S koncem 60. let 20. století přišly na scénu sálové počítače a objevily se snahy o unifikaci a standardizaci struktury katalogizačních záznamů. Nadále se vyvíjely různé druhy AKS včetně prvních kooperativních systémů. Sedmdesátá léta přinesla novinku ve formě minipočítačů a dokonce mikropočítačů, využívajících jako vstupní médium děrné a magnetické pásky. Výstupem byly tištěné svazkové katalogy a katalogizační lístky a také mikrofiše. Další rozvoj IT technologií odstartoval propojení jednotlivých počítačů pomocí sítí LAN, následované revolučním připojením do sítě Internet. Tento fakt si vyžádal vytvoření veřejně přístupných online katalogů (OPAC). Aby mohly tyto katalogy sloužit plně svému účelu, musely být naplněny daty.

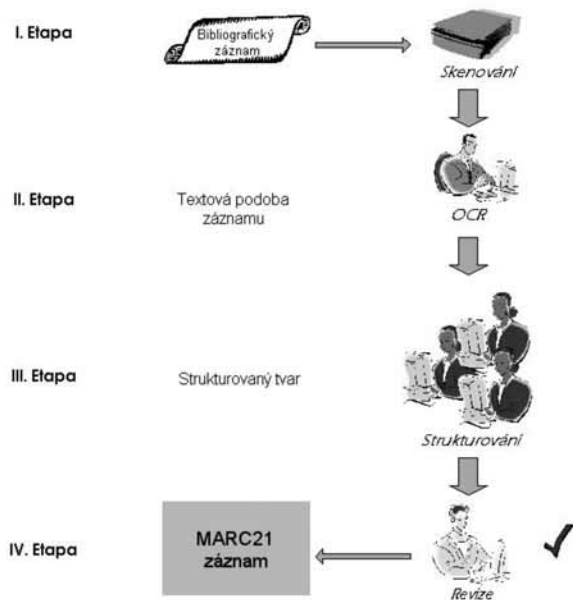
První online katalogy, tzv. OPACy 1. generace, vznikly v 70. letech 20. století v USA a sloužily ke správě výpůjčních systémů a sdílení katalogizaci v režimu online. Současné online katalogy řadíme k OPACům 2. generace. Jsou již standardní a nedílnou součástí každého automatizovaného knihovního systému a webové prezentace knihoven. Přes webové rozhraní prezentují knihovní fondy a umožňují uživatelům vyhledávání a půjčování titulů online. OPACy 3. generace jsou prozatím ve fázi experimentálního vývoje.

POTŘEBA RETROSPEKTIVNÍ KONVERZE

V dlouhé historii existence knihoven vznikly miliony ručně psaných a posléze tištěných katalogizačních lístků a svazkových katalogů, které bylo najednou nutné proměnit v digitální data a naplnit jimi dosud prázdné databáze. Nabízely se v podstatě dvě možnosti: retrospektivní katalogizace (rekatalogizace) a **retrospektivní konverze (retrokonverze)**. Rekatalogizace znamená opětovné zpracování knihovního fondu metodou „de visu“, čili s knihou v ruce, přímo do počítače. Retrospektivní konverzi definuje česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy jako „Převod existujícího tištěného, popř. rukopisného (lístkového i svazkového) katalogu do digitální podoby za pomoci informačních technologií. Výsledkem konverze je obrazová nebo strukturovaná forma záznamů. Účelem je zajištění online dostupnosti katalogu pro uživatele knihovny a využitelnost záznamů pro výměnu bibliografických dat“. U retrospektivní konverze jde tedy především o katalogizační záznamy dokumentů, ne o dokumenty samotné jako u rekatalogizace. Cílem by mělo být zajištění převodu těchto záznamů z jednoho formátu do druhého, a to co nejrychleji a nejlevněji při dodržování odpovídajících standardů.

Retrospektivní konverzi bylo do strojem čitelné podoby zpracováno obrovské množství katalogizačních záznamů, jež se staly součástí OPACů knihoven a souborných katalogů. Tyto záznamy vytvořily základní soubor digitálních dat, který se dodnes neustále rozšiřuje. Hlavním cílem retrospektivní konverze je úplné otevření knihovních fondů jednotlivých knihoven všem uživatelům

Proces retrokonverze

Obr. 1: Proces retrospektivní konverze

logů do strojem čitelné podoby. Je vhodné ji provádět např. v souvislosti s inventurou a revizí knihovního fondu nebo jen jako doplňkovou metodu retrospektivní konverze. Rekatalogizace je nutná především u speciálních odborných fondů, kde by retrospektivní konverze nebyla dostatečnou a odpovídající metodou.

Retrospektivní konverzi je možné provést několika způsoby. Časově nejnáročnější je ruční přepis katalogizačních lístků přímo do počítače za současného strukturování textů. Další možností je využití automatického rozpoznávání textů (OCR) a následné strukturování textů. Nejjednodušším, ale ne vždy využitelným způsobem je přebírání již existujících záznamů z dostupných zdrojů (CD, internet) a jejich následná úprava. V případě omezeného finančního rozpočtu lze celý katalog jen naskenovat a zpřístupnit pomocí internetu a vhodného softwaru pouze v obrazové podobě, případně jej obohatit alespoň o základní tagy, jako jsou jméno autora a název publikace. Tuto variantu ale nelze považovat za plnohodnotnou retrospektivní konverzi.

Pro proces retrospektivní konverze vznikají na celém světě moderní softwarová řešení a zakládají se odborné firmy, které se převodem katalogů zabývají. Knihovny tak mohou zadat provedení retrokonverze externí firmě a nechat si katalogy zkonvertovat tzv. „na klíč“. Tento způsob je použitelný především pro malé knihovny, které nemají dostatečné personální zajištění a zainteresovanost zaměstnanců by mohla ohrozit chod knihovny (např. obecní knihovny). Knihovna však může vyvinout vlastní systém pro retrokonverzi vhodný ke zpracování mnohdy velmi specifických katalogizačních záznamů nebo se na vývoji takového systému podílet.

Tzv. in-house retrospektivní konverze, tedy retrokonverze vlastními silami, připadá v úvahu pouze v případě velkých knihoven s dostatečným počtem odborných pracovníků, kteří se mohou konverzi katalogů věnovat v rámci pracovní doby či brigád. Výběr metody retrokonverze závisí na mnoha faktorech. Nejlepším způsobem se jeví kombinace obou metod v závislosti na okolnostech. Katalogizační lístky v jedné knihovně mohou být diametrálně odlišné a jejich zpracování jedinou metodou je jednoduše nereálné.

prostřednictvím veřejně přístupných online katalogů. Retrospektivní konverze již podchytila velkou část celosvětové produkce informačních pramenů za posledních několik staletí. Výrazný podíl katalogů českých i světových knihoven však tvoří fondy značně rozsáhlé nebo jazykově a oborově specifické, jejichž zpracování je z časového i finančního hlediska velmi náročné. Katalogizační záznamy obsažené v těchto fondech bývají unikátní a jejich převod do digitální podoby významnou měrou přispěje k obohacení OPACů a souborných katalogů.

METODY RETROSPEKTIVNÍ KONVERZE

Závisí na knihovně a jejích možnostech a na složení knihovního fondu, jakou metodu použije. Rekatalogizace je časově i finančně mimořádně nákladnou záležitostí, vyžadující často dočasně zvýšený počet odborných pracovníků. Na druhé straně se jedná o nejspolehlivější a nejméně chybový způsob převodu katalo-

RETROSPEKTIVNÍ KONVERZE VE SVĚTĚ

USA a západní Evropa

Stav retrospektivní konverze ve světě je velmi odlišný v závislosti na ekonomické a politické situaci jednotlivých států. Obecně platí, že čím je stát vyspělejší, tím dále se v procesu retrospektivní konverze lístkových katalogů v současné době nachází. Nejdříve byla retrospektivní konverze zahájena v polovině 60. let 20. století v USA a o 10 let později v západní Evropě. Zde byly podmínky nejpříznivější a technologie nejvyspělejší a nejdostupnější. Dnes je ve vyspělých zemích retrospektivní konverze spíše okrajovou záležitostí, většina z nich má své katalogy již zkonvertovány nebo se rychle blíží úspěšnému cíli. Do popředí se nyní dostává digitalizace a trvalé uchování a ochrana knihovních fondů.

Východní Evropa

Dosažený stav automatizace knihoven v zemích východní Evropy výrazně zaostával za úrovní automatizace v západní Evropě a v USA. Důvodem byl rozdílný vývoj po světové válce – dlouhodobá izolace bývalého východního bloku od kapitalistického Západu a nemožnost seznámit se s tamním vědeckým a technickým pokrokem. Úroveň automatizace knihoven byla nižší, výpočetní technika vyráběná v rámci RVHP nestačila na parametry vyspělého světa, a tím ani retrospektivní konverze nedosáhla kvality a stavu Západu. Centrální plánování a přidělování finančních prostředků navíc ztěžovaly veškerý další vývoj. Obrat k lepšímu nastal v 90. letech 20. století s politickými změnami ve východní Evropě, která se úroveň v automatizaci knihoven i procesu retrospektivní konverze snažila postupně zvyšovat. Dnes je již situace srovnatelná, a to i přesto, že retrokonverze knihovních fondů za stavem v západní Evropě a USA stále mírně pokulhává. Nutnou podmínkou pro její úspěšné dokončení jsou především trvalé a dostatečné finanční prostředky.

Rozvojové země

Velmi neutěšený je stav automatizace knihoven třetího světa. Důvodem je tisíciletý odlišný historický a politicko-geografický vývoj a stejně jako ve východní Evropě je na vině i nedávná izolace způsobená státními režimy. Rozdíl v hospodářském růstu a míře industrializace mezi vyspělými a rozvojovými státy je propastný. Tento rozdíl se nutně projevuje ve všech vědních oborech včetně knihovnictví, které v porovnání s vyspělým světem vykazuje daleko nižší úroveň. Do afrických a asijských knihoven se o poznání pomaleji šířila veškerá knihovnická pravidla a IT technologie. Hlavním problémem zůstává nedostatečné vzdělání v oboru výpočetní techniky i knihovnictví, a tím malý počet odborných pracovníků, s nímž se musí knihovny potýkat. Stejný problém je i na straně potenciálního uživatele, který je v drtivé většině případů IT technologiemi prakticky nedotčen a je třeba jej v tomto směru vzdělávat. Mnoho knihoven nebylo dosud vůbec automatizováno a s retrospektivní konverzí se zatím spíše seznamují. Vyskytují se obavy o národní zranitelnost vůči vnějším ekonomickým a politickým vlivům, otázka národní bezpečnosti a strach z ohrožení národní suverenity. Problémy, se kterými se současný vyspělý svět potýkat nemusí. Přesto se díky snaze především akademických knihoven blýská na lepší časy. Viditelné snahy v oblasti retrospektivní konverze katalogů vyvíjí např. v Africe Nigérie, Malawi a Botswana a v Asii Indie. Nespornou výhodou je však fakt, že tyto země mohou těžit ze zkušeností vyspělých států, které již mají své katalogy zkonvertovány, a vyvarovat se tak jejich chyb a vybrat ověřené technologie a postupy. V rámci mezinárodních projektů mohou pozvat zkušené odborníky, kteří jim budou v tomto ohledu nápomocni. Navíc mají možnost stahovat již hotové záznamy z celosvětově dostupných online katalogů, jako je např. Worldcat, OCLC. Záznamy zpracované retrospektivní konverzí se pak stávají součástí národních i světových souborných katalogů, čímž je zajištěna jejich rychlá a snadná dostupnost co největšímu počtu uživatelů.

Ve vyspělých i rozvojových zemích je při retrospektivní konverzi mimořádně důležitá kooperace a koordinace jak na národní, tak na mezinárodní úrovni. Nedostatek tohoto faktoru vede k tvorbě

du/multiplicitních záznamů týchž dokumentů, k plýtvání finančními prostředky a k zahlcení soubořného katalogu du/multiplicitními záznamy, jejichž odstraňování a/nebo obtížná práce s nimi vyvolávají další zbytečné náklady. Proto se v rámci států/světla zakládají četné organizace, které retrospektivní konverzi určitým způsobem zastřešují a koordinují, vytvářejí projekty, dodávají nezbytné technologie, ověřené návody a minimalizují vynaložené finanční prostředky, jež často také samy poskytují.

RETROSPEKTIVNÍ KONVERZE KATALOGŮ V NÁRODNÍ KNIHOVNĚ ČR A V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH

České knihovny

Retrokonverze katalogů českých knihoven začala ve větším měřítku až v polovině 90. let 20. století. Po roce 1989 se českým knihovnám otevřela možnost pro seznámení se a porovnání s nejnovějšími automatizovanými knihovními systémy ve světě. Začaly vznikat první firmy vyvíjející AKS a knihovny byly postupně připojovány k síti Internet. Nově vzniklá situace si žádala převod katalogů do elektronické podoby a na scénu tak vstoupila retrospektivní konverze, o níž jako první začaly uvažovat velké univerzální a oborově specializované knihovny. Vzhledem k obrovskému počtu katalogizačních lístků a omezeným finančním prostředkům musela být retrospektivní konverze katalogů selektivní. Přednost se dávala retrokonverzi či rekatologizaci živého fondu a novějších časových vrstev katalogů, případně se přistoupilo ke zpracování celého katalogu v abecední sekvenci a k hromadnému skenování katalogizačních lístků.

Díky pozdějšímu nástupu retrospektivní konverze měly české knihovny oproti západoevropským od počátku k dispozici velmi vyspělé technologie. V roce 2000 se retrokonverzi dostalo celonárodního zastřešení v podobě podprogramu VISK 5 (viz dále). Kvalitní organizace a spolupráce na celonárodní úrovni posunuly české knihovny na přední místa v oblasti retrospektivní konverze katalogů ve světě. Ačkoli se v kontrastu se zahraničím potýkají české knihovny s trvalým nedostatkem finančních prostředků na retrospektivní konverzi, je její úroveň u nás velmi vysoká a stavu v západní Evropě se směle vyrovná. Její úspěšné dokončení přesto zůstává otázkou delšího časového horizontu.

Národní knihovna ČR

V Národní knihovně ČR byly na počátku 90. let 20. století vybrané katalogy převedeny na mikrofiše a zároveň bylo zvažováno přebírání již hotových záznamů z externích zdrojů nebo provedení retrospektivní konverze externím dodavatelem. Probíhala jednání s OCLC (Online Computer Library Center) a firmou SAZTEC o přebírání záznamů zahraniční literatury a možnosti manuálního převodu katalogizačních lístků, avšak cena záznamů byla příliš vysoká a shoda záznamů s fondy Národní knihovny ČR malá. Přistoupilo se tedy k provedení retrospektivní konverze prostřednictvím domácího dodavatele, kterým se staly Vodní stavby Tábor. Nabídky výhodnou cenu za jeden záznam, ale zpracování vykazovalo nízkou úroveň, která si vyžádala dodatečné dokončovací práce ze strany zaměstnanců Národní knihovny ČR.

Počítačové technologie doznávaly v této době významných změn, na trhu se objevily kvalitní skenery a vývoj technologie OCR/ICR umožňující digitalizaci tištěných textů postoupil vpřed. V zahraničí i u nás již existovaly firmy snažící se uplatnit v tomto oboru a vytěžit z něj maximum. To znamenalo posun i v retrospektivní konverzi Národní knihovny ČR, která pro svůj projekt získala podporu americké Mellonovy nadace ochotné financovat drahé technické vybavení pro vývoj a aplikaci nové technologie. V roce 1994 navázala Národní knihovna ČR spolupráci s českou firmou COMDAT, s. r. o., která pro ni na základě dlouholetých zkušeností v oblasti IT vyvinula komplexní moderní nástroj pro převod katalogů do digitální podoby nazvaný RETROKON. Nejnovější technologie byla získána díky grantům Mellonovy nadace a Open Society Institute-Regional Library Program. Na domácí půdě podpora retrospektivní konverze zpočátku chyběla, a proto se nedostávalo ani finančních prostředků. Ke změně došlo v roce 1996, kdy Národní

knihovna ČR získala od Ministerstva kultury ČR účelovou finanční dotaci na skenování a zpřístupnění katalogů v obrazové podobě. V rámci tohoto projektu byly naskenovány všechny důležité katalogy Národní knihovny ČR a následně zpřístupněny nejprve místním a posléze i vzdáleným uživatelům. V letech 1996–1997 proběhla retrospektivní konverze Katalogu studijního fondu dotovaná Ministerstvem kultury ČR a granty určenými na výzkum a vývoj. V rámci grantového programu pro výzkum a vývoj byl v letech 1997–2000 řešen i významný projekt „Zpřístupnění české knižní produkce 20. století prostřednictvím internetu a CD-ROM“. Následovaly nové účelové dotace a granty, z nichž byla financována retrospektivní konverze dalších katalogů Národní knihovny ČR.

Veřejné informační služby knihoven (VISK), podprogram 5

Usnesením vlády ČR ze dne 10. 4. 2000 č. 351 o Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání byl schválen program VISK. Základním cílem programu Veřejné informační služby knihoven (dále jen VISK) je inovace veřejných informačních služeb knihoven na bázi informačních technologií (ICT). Program VISK je členěn na devět vzájemně provázaných podprogramů, které naplňují stanovené cíle. Retrospektivní konverzi zastřešuje podprogram VISK 5 Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR – RETROKON. Podprogram VISK 5 koordinuje retrospektivní konverzi katalogů českých knihoven s ohledem na maximální využití již existujících záznamů, snaží se eliminovat multiplicitní převody a racionalizovat využití finančních prostředků. Jeho hlavním cílem je zpřístupnění katalogů, a tím fondů největších českých knihoven prostřednictvím internetu. Realizace podprogramu umožňuje široké otevření fondů jednotlivých knihoven místním i vzdáleným uživatelům. Online objednávání dokumentů fondů místních i vzdálených knihoven a zkvalitnění meziknihovní výpůjční služby vede ke zrovnoprávnění uživatelů bez ohledu na jejich sídlo a k rovnoprávnému přístupu k informacím bez ohledu na místo jejich fyzického uložení. Podprogram si klade za cíl vytvoření velkého množství kvalitních bibliografických záznamů, které budou k dispozici ostatním knihovnám.

Retrospektivní konverze katalogů je finančně velmi náročná a žádná z velkých knihoven nebyla a dodnes není schopna ji uspokojivě financovat v rámci svého běžného rozpočtu. Je tak plně závislá na grantech, nebo probíhá velice pomalu v rámci běžného rozpočtu instituce. Z tohoto důvodu je existence a dostatečné finanční krytí VISKu 5 jedním z rozhodujících činitelů pokračování a snad i úspěšného završení retrospektivní konverze katalogů v ČR. V zahraničí proběhla retrospektivní konverze katalogů v relativně krátké době díky výrazné finanční podpoře státu. Cena za jeden převedený záznam je v jednotlivých institucích různá. Záleží především na charakteru katalogu (stáří katalogu a poměr rukopisných a strojopisných lístků, obsažené jazyky a písma, možnost/nemožnost využití záznamů z externích zdrojů atp.), druhu zpracovávaných dokumentů a způsobu jejich převádění do strojem čitelné podoby.

V prvních letech podprogramu (2000–2004) byla na retrospektivní konverzi vynaložena částka 28 910 000 Kč. V roce 2003 nebyla retrospektivní konverze katalogů českých knihoven financována z projektu VISK, ale v rámci Programu 234 118 Obnova majetku státních kulturních zařízení poškozeného povodní 2002, oblast retrospektivní konverze katalogů v rámci prevence. Přidělená částka byla zahrnuta do celkového součtu pro přehled o financování retrospektivní konverze v souvislé časové řadě několika let. Většina prostředků byla určena na vlastní retrospektivní konverzi, která probíhala z větší části formou služeb (především pro knihovny s vysokými režijními náklady a nedostatkem prostoru a PC pro další pracovníky), na část činností byli najímáni pracovníci do stavu knihoven. Realizace podprogramu vyžadovala nákup a údržbu HW (servery, pracovní stanice) i SW (základní i aplikační programové vybavení) v jednotlivých knihovnách. V prvních letech podprogramu byl z grantových prostředků částečně podporován i nákup HW a SW, od roku 2003 byla tato podpora zastavena a prostředky jsou přidělovány výhradně na realizaci vlastní retrospektivní konverze. Důsledkem prodloužení časových horizontů pro úplnou retrospektivní konverzi katalogů českých knihoven byl i nárůst jejich zpřístupnění alespoň v pro-

vizorní (obrazové) podobě. Skenování katalogů tak v převážně většině knihoven již bylo dokončeno, nyní komise dává jednoznačnou podporu projektům, které jsou zaměřeny na převod záznamů do strukturované podoby.

Rok	Částka v Kč	Počet nových záznamů	Počet naskenovaných záznamů
2005	3 023 000	130 500	44 000
2006	3 101 000	128 000	154 500
2007	7 453 000	200 000	550 000
2008	6 808 000	247 000	230 000
2009	4 851 000	201 000	13 000
2010	4 774 000	250 000	50 000
2011	7 497 000	198 000	186 000
2012	3 744 000	175 500	7 500
2013*	4 922 000	234 000	–

* předběžný odhad počtu záznamů

Původní představa byla, že dojde k rovnoměrnému každoročnímu financování ve výši 15 mil. Kč. Při pohledu na tabulku je vidět, že tato vize nebyla nikdy naplněna.

Právo požádat o financování z VISK 5 má každá česká knihovna na základě připraveného dotazníku, dostupného pomocí webové aplikace „Národní program retrospektivní konverze“ na <http://nprk.nkp.cz/>. Aplikace slouží pro sběr a publikaci informací o retrokonvertovaných kataložích českých knihoven a institucí, které byly převedeny v rámci podprogramu VISK 5 do digitální podoby. Zároveň jsou v programu shromažďovány a zveřejňovány jednotlivé vyplněné dotazníky. Dodnes grant z podprogramu získalo přibližně 65 knihoven a institucí, které s jeho pomocí retrokonvertovaly bezmála 150 katalogů, v nichž bylo celkově vytvořeno zhruba 1 764 000 nových záznamů a téměř 1 235 000 bylo naskenováno. Výše investic do retrospektivní konverze dosáhla více než 75 mil. korun. V rámci VISK 5 docílila Národní knihovna ČR úplného zpracování svých dvou nejvýznamnějších a nejobsáhlejších katalogů – Generálního katalogu národního konzervačního fondu a Generálního katalogu univerzálního knihovního fondu II (obsahuje monografické publikace vydané v letech 1951 až 1994, částečně v roce 1995, a to jak českou, tak i zahraniční produkci v univerzálním knihovním fondu). Retrospektivní konverzí prošel i neméně důležitý katalog hudebních tisků a souborný katalog zahraničních periodik. Úspěšně byla dokončena retrospektivní konverze Katalogu knih bývalého Ruského zahraničního historického archivu v Praze a Generálního katalogu Slovanské knihovny.

Aplikace související s retrospektivní konverzí

První fází retrospektivní konverze je naskenování katalogizačních lístků knihovny a jejich následné zpřístupnění v síti Internet. Některé knihovny zpřístupňují naskenované katalogy na svých serverech a prostřednictvím svého rozhraní, jiné výhradně pomocí Národního informačního systému pro retrokonverzi (NRIS) spravovaného Národní knihovnou ČR. NRIS zajišťuje snadný a přehledný online přístup k záznamům v jednotném uživatelském rozhraní. Umožňuje prohlížení libovolného katalogu zařazeného v systému a zprostředkovává informace o průběhu retrospektivní konverze záznamů v daném katalogu. Systém je dostupný na adrese <http://nrisk.nkp.cz/>.

Informace o retrospektivní konverzi v Národní knihovně ČR a českých knihovnách soustřeďuje web Národní knihovny ČR RETROKON dostupný na <http://retrokon.nkp.cz/> a spravovaný Oddělením retrospektivní konverze Národní knihovny ČR. Na jeho stránkách naleznou uživatelé základní informace o retrospektivní konverzi v Česku, o její historii, o dotacích a grantech s ní spojených a seznámí se s technologií RETROKON, moderním a spolehlivým nástrojem určeným k retrospektivní konverzi katalogů.

Oddělení retrospektivní konverze Národní knihovny ČR koordinuje retrokonverzi katalogů českých knihoven na úrovni shromažďování, kontroly a publikace dotazníků, jejichž vyplnění je

nezbytnou podmínkou pro udělení grantu z podprogramu VISK 5, jehož tištěná podoba se přikládá k oficiální žádosti o poskytnutí dotace z rozpočtu Ministerstva kultury ČR. V rámci oddělení v současné době probíhá retrospektivní konverze Generálního katalogu univerzálního knihovního fondu I Národní knihovny ČR prostřednictvím ověřené technologie RETROKON.

Obr. 2: Úvodní obrazovka webové prezentace RETROKON

TECHNOLOGIE RETROKON

Retrospektivní konverze v Národní knihovně ČR se provádí prostřednictvím již zmíněné technologie RETROKON skládající se ze čtyř etap, které jsou na sobě nezávislé. Lze tedy využít jen některé z nich v závislosti na finančních možnostech, časovém horizontu a povaze převáděného materiálu:

- skenování a zpřístupnění,
- přepis,
- strukturování (tagování),
- revize.

Pro každou etapu byl firmou COMDAT, s. r. o., vyvinut program, v němž se lístkové katalogy zpracovávají. Proces skenování probíhal v programu Comdat ARTIF a ke zpřístupnění naskenovaných lístků sloužil Comdat KATALOG, nahrazený později programem KATIF. Obrazová podoba tištěných předloh byla převáděna do digitální pomoci OCR. Kde není možné tuto technologii použít, jsou záznamy zpracovávány ručně v programu Comdat TEXTIF. Strukturování textů podle mezinárodních standardů probíhá v programu Comdat PROTAG a na následnou revizi se uplatňuje program Comdat TIFTEXT. Pro celkové řízení retrospektivní konverze vznikl program RIS, který zajišťuje evidenci záznamů v jednotlivých etapách retrokonverze a později byl rozšířen o další moduly. Dnes má kromě zobrazování naskenovaných lístků také funkci příznakování (označování) záznamů podle daných kritérií a třídění fondu pro následnou retrospektivní konverzi.

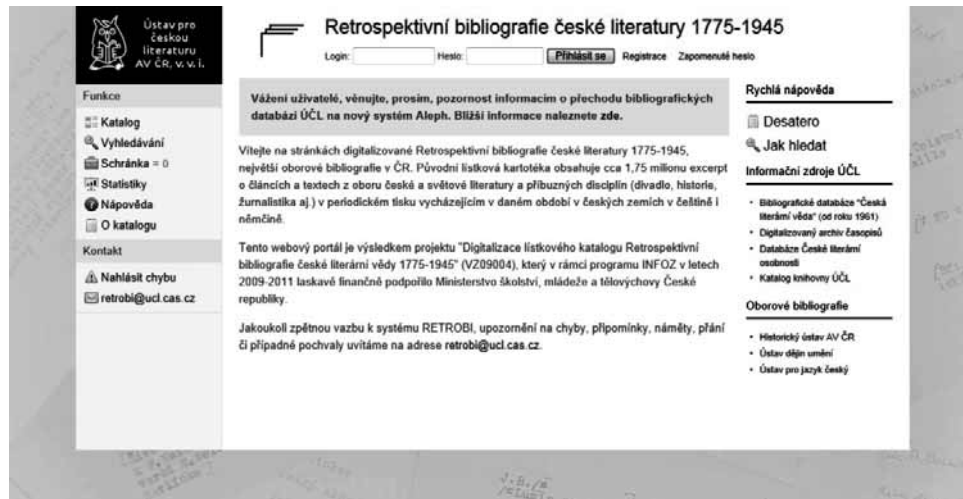
SYSTÉM RETROBI

Jinou technologií použitou pro převod lístkových katalogů do strojem čitelné podoby je systém RETROBI vyvinutý firmou inSophy v rámci projektu „Digitalizace lístkového katalogu Retrospektivní bibliografie české literární vědy 1775–1945“ VZ09004, který pod záštitou programu INFOZ v letech 2009–2011 finančně podpořilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Cílem projektu bylo zpřístupnění zdigitalizované lístkové kartotéky *Retrospektivní bibliografie české literatury* uchovávané v Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Celá kartotéka byla naskenována speciálním skenerem pomocí technologie OCR.

Firma inSophy vyvinula komplexní softwarové řešení pro zpřístupnění naskenovaných lístků. Systém obsahuje dvě významné utility. První řešila naskenované vícestránkové lístky, které bylo třeba dostat k sobě. Na základě přiděleného příznaku systém vícestránkové lístky rozpoznal a následně spojil a navíc automaticky detekoval prázdné strany záznamů. Katalogizační lístky prošly manuální kontrolou, při níž byly doopraveny chyby, které systém nezachytil, a poté byly zařazeny do online databáze. Pomocí druhé softwarové utility byly obrazové podoby lístků automaticky přiřazeny k jejich textovým podobám, čímž se spojily do jedné databázové jednotky, která pak byla přesunuta do webové databáze.

Aplikace nabízí kromě procházení naskenovaných lístků také možnost výběru formátu obrázků. Základní údaje o lístku lze zobrazit v přehledné tabulce a velkou předností je procházení OCR přepisů jednotlivých záznamů. Administrátor i uživatel mohou lístky editovat a vybrané exportovat do schránky. Uživatelé ocení vkládání vlastních komentářů ke konkrétním lístkům i fulltextové vyhledávání v OCR prepisech. Systém je založen na dobrovolném přepisu oskenovaných lístků uživateli. Je to šikovný a nenáročný způsob, jak kartotéku nadále rozšiřovat a vylepšovat.

Obr. 3:
Úvodní obrazovka systému RETROBI

ZÁVĚR

Skenování katalogů již bylo v převážné většině českých knihoven dokončeno. Přestalo být podporováno i v dotačním programu VISK 5, který nyní dává přednost podpoře převodu záznamů do strukturované elektronické podoby. V knihovnách, kde s retrospektivní konverzí teprve začínají, se ve velké míře využívá technologie automatického rozpoznávání textu (OCR), jež se s neustálým vývojem výpočetní techniky stává stále dokonalejším.

V současné době je k dispozici řada nástrojů, které slouží k přebírání již hotových záznamů využívaných fondů největších knihoven, především Národní knihovny ČR. Knihovny a další paměťové instituce mají prostřednictvím České národní bibliografie (ČNB) k dispozici velmi kvalitně zpracovanou českou tištěnou produkci 20. století, průběžně je doplňována i produkce 19. století. Dalším způsobem získávání záznamů je využití Souborného katalogu ČR (SKČR) nebo rozhraní Jednotné informační brány (JIB), rozcestníku k fondům českých i zahraničních knihoven, či dalších dostupných zahraničních databází a katalogů knihoven. Složitější situace je u oborově specializovaných knihoven. Význam retrospektivní konverze katalogů těchto knihoven vzrostl i v souvi-

losti s jejich úlohou při budování tematických informačních bran. Velké usnadnění představuje aplikace celosvětově používaného protokolu Z39.50 určeného ke komunikaci s databázemi s rozdílnou strukturou přes jedno uživatelské rozhraní.

V průběhu času bylo vyvinuto množství aplikací a technologií, jejichž pomocí je retrospektivní konverze prováděna. Knihovny již v tomto ohledu nejsou závislé samy na sobě a mají k dispozici ověřené postupy, kterých mohou bez obav využít. Navíc vznikly specializované firmy zabývající se retrospektivní konverzí „na klíč“, čímž knihovnám odpadá problém s nedostatkem pracovních sil a případně i odpovídajících pracovních prostor.

Retrospektivní konverze je dlouhodobou záležitostí a časový horizont pro dokončení retrospektivní konverze katalogů českých i zahraničních knihoven závisí především na objemu dostupných finančních prostředků. V samotné Národní knihovně ČR se optimistické odhady termínu dokončení retrospektivní konverze pohybují kolem let 2015–2020, pesimistické odhady sahají až k roku 2050.

Aktuálním úkolem s výhledem do budoucna je získání finančních prostředků, které umožní zpracování zbývajících katalogů a jejich částí, a tím otevření celých fondů velkých knihoven a knihoven se specializovanými fondy i vzdáleným uživatelům.

POUŽITÉ ZDROJE:

- CHAND, Prem, Umesh GOHEL a Rajesh CHANDRAKAR. *Retrospective Conversion Tool for Academic Libraries in India: An Initiative by INFLIBNET*. [online]. 2004-03-03 [cit. 2013-07-11]. Dostupné z [www: <http://library.iias.ac.in/dspace/bitstream/handle/123456789/8/03cali_18.pdf?sequence=1>](http://library.iias.ac.in/dspace/bitstream/handle/123456789/8/03cali_18.pdf?sequence=1).
- INFLIBNET. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Wikimedia Foundation, 2003. Page was last modified on 11 June 2013 at 15:05 [cit. 2013-07-11]. Dostupné z [www: <http://en.wikipedia.org/wiki/INFLIBNET>](http://en.wikipedia.org/wiki/INFLIBNET).
- KTD – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2002 [cit. 2005-03-12]. Dostupná z [www: <http://sigma.nkp.cz>](http://sigma.nkp.cz).
- MALÍNEK, Vojtěch. Digitalizace lístkové kartotéky Retrospektivní bibliografie české literatury. *Ikaros* [online]. 2012, roč. 16, č. 10 [cit. 2013-07-11]. ISSN 1212-5075. Dostupné z [www: <http://www.ikaros.cz/node/7683>](http://www.ikaros.cz/node/7683).
- Národní informační systém pro retrokonverzi [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2013-07-11]. Dostupné z [www: <http://nris.nkp.cz>](http://nris.nkp.cz).
- Národní knihovna České republiky. *VISK 5: Národní program retrospektivní konverze katalogů ČR – RETROKON* [online]. 13. 1. 2005 [cit. 2005-02-03]. Dostupný z [www: <http://visk.nkp.cz/VISK5.htm>](http://visk.nkp.cz/VISK5.htm).
- NERGLOVÁ, Anna. *Současný stav retrospektivní konverze katalogů v knihovnách České republiky*. Praha, 2005. 49 s., xxiv s. příl. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Anna Stöcklová.
- OPÁLKOVÁ, Markéta. *Analýza vybraných OPACů nové generace a sociálních sítí se zaměřením na sdílení knih*. Praha, 2010. 116 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Konzultant rigorózní práce Eva Bratková.
- PLANKOVÁ, Jindra. *Historický vývoj automatizace knihoven: vývoj v západní a východní Evropě*. [online prezentace]. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta [cit. 2013-07-11]. Dostupné z [www: <http://retrokon.nkp.cz>](http://www: <axpsu.fpf.slu.cz/~pla20uk/Systemy/Systemy3.ppt>.— PRYTHERCH, Raymond John, ed. <i>Harrod's Librarians' Glossary and Reference Book: a directory of over 9,600 terms, organizations, projects and acronyms in the areas of information management, library science, publishing and archive management</i>. 9. ed. Aldershot: Gower, 2000. 787 p. ISBN 0-566-08018-4.— RETROKON: retrospektivní konverze katalogů českých knihoven [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2010 [cit. 2013-07-11]. Dostupné z <a href=).
- STOKLASOVÁ, Bohdana. Národní program retrospektivní konverze ČR: (Historie a současný stav, priority, finanční a časové nároky, spolupráce). In: *Knihovny současnosti '95*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 1995, s. 204–210.
- STOKLASOVÁ, Bohdana. Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR – RETROKON. In: *Knihovny současnosti 2001*. Brno: Sdružení knihoven, 2001, s. 288–296. ISBN 80-86249-14-X.
- STOKLASOVÁ, Bohdana, Miroslav BAREŠ a Anna NERGLOVÁ. *Technologie RETROKON jako komplexní nástroj pro digitalizaci a zpřístupnění katalogů, kartoték a soupisů prostřednictvím internetu*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2004. 34 s. ISBN 80-7050-458-7.
- STOKLASOVÁ, Bohdana a Jaroslava JERÁBKOVÁ. *České knihy 20. století = Czech books published in the 20th century*. Praha: Národní knihovna ČR, 2000. 1 CD-ROM + 1 brožura, 30 s. Dostupný také z [www: <http://retrokon.nkp.cz/pdf/cz/book_cz.pdf>](http://retrokon.nkp.cz/pdf/cz/book_cz.pdf).

„Je potřeba čas na vývoj a řada vstřícných jednání mezi knihovnami a nakladateli...“

Foto archiv autora

→ Pane kolego, jak vnímáte současnou situaci automatizace knihovnictví v České republice a v kontextu celkového vývoje ve světě? Dají se charakterizovat nějaké klíčové trendy, které se v použití technologií v knihovnictví objevují?

Jako klíčové trendy v oblasti technologií v knihovnictví vnímám discovery systémy, které nahrazují federativní vyhledávače; systémy pro dlouhodobou ochranu dokumentů v digitálních repozitářích, rozšiřování nabídky cloudových nástrojů pro knihovny, systémy pro zpřístupňování elektronických knih a časopisů a optimalizace rozhraní služeb v knihovnách pro tablety a chytré telefony. V České republice jsme v kontaktu se zeměmi, kde jsou v nasazování nových technologií nejdále. Například v systému jednotného přihlášení patří Česká republika díky federaci eduID.cz provozované CESNET mezi absolutní špičku.

→ Mohl byste pro čtenáře ne-techniky trochu osvětlit pojmy discovery systém, federativní vyhledávač a federace v kontextu jednotného přihlášení? Všichni je slyšíme stále častěji, ale ze zkušenosti vím, že ne každý ví, co si pod nimi představit...

V krátkosti to zkusím osvětlit: Discovery systém je knihovní systém, který využívá jeden nebo více indexů s informacemi k plným textům, abstraktům a záznamům v mnoha článkových databázích, digitálních repozitářích nebo katalogích knihoven. Dotaz uživatele vyhodnocuje vůči indexu. Vyhodnocení dotazu je v řádech desetin sekund. Federativní vyhledávač je knihovní systém, který dotaz uživatele přeposílá na systémy pohánějící článkové databáze, digitální repozitáře nebo katalogy knihoven a výsledky slučuje. Vyhodnocení dotazu se pohybuje v řádech jednotek až

desítek sekund. Příkladem discovery systémů jsou Ex Libris Primo, Proquest Summon, EBSCO Discovery System, Suweco Naviga nebo Google Scholar. Příkladem federativních vyhledávačů jsou Proquest 360 Search nebo Ex Libris MetaLib.

Federace identit sdružuje organizace „mající uživatele“ s organizacemi, které pro uživatele nabízejí v prostředí internetu služby. V rámci federace jsou definována pravidla pro standardizované jednotné přihlašování uživatelů ke službám a také běží služby, které jsou pro jednotné přihlašování potřebné. Příkladem federace identit je Česká akademická federace identit eduID.cz. Členy eduID.cz jsou české univerzity, ústavy Akademie věd, knihovny a organizace jako ebrary, Elsevier, Thomson Reuters, Ovid, Cambridge University Press, Nature Publishing Group, Wiley poskytující přístupy k elektronickým knihám, časopisům, e-learningovým kurzům, videokonferencím, datovým úložištím a mnoha dalším službám.

→ Víím, že se dlouhodobě zajímáte o e-knihy, o kterých se v českých knihovnických kruzích hodně mluví. Mám dojem, že jste v otázce jejich zpřístupnění v českých knihovnách spíše optimista – jaké vidíte perspektivní řešení a co mu musí předcházet?

Pro zpřístupnění elektronických knih v knihovnách nemáme zatím pro e-knihy v českém jazyce tak pokročilé systémy, jaké mohou využít knihovny s fondem e-knih v německém nebo v anglickém jazyce. Nicméně již nyní je knihovnám k dispozici cloudový systém ebrary DASH!, v rámci kterého mohou knihovny svým čtenářům nabídnout vypůjčování českých e-knih nebo e-časopisů. Knihovna si pro vypůjčování e-knih pomocí ebrary DASH! musí licencovat e-knihy u naklada-

tele, pracuje se zde s formátem PDF a se zabezpečením Adobe DRM. Vzorovou licenční smlouvu mezi knihovnou a nakladatelem připravila a nabízí všem knihovnám zdarma Národní technická knihovna. Mezi nakladatelství, která knihovnám poskytují e-knihy nebo e-časopisy k vypůjčování v rámci ebrary DASH!, patří Sedmá generace, Vydavatelství VŠCHT nebo Zlatý řez.

Dalším systémem, který umožňuje vypůjčování českých e-knih, je FlexiBooks provozovaný Nakladatelstvím Fraus. FlexiBooks nyní dobře funguje jako internetové knihkupectví e-knih a privátní internetová knihovna. Funkcionalita vypůjčování e-knih prostřednictvím knihoven je zatím syrová.

Některé akademické knihovny včetně mé domovské Univerzity Karlovy v Praze úspěšně zpřístupňují několik českých e-knih na platformě eReading.cz. Přihlášení uživatelů zde funguje prostřednictvím zmíněné federace eduID.cz. V několika knihovnách je využíván systém *E-knihy do každé knihovny* provozovaný Městskou knihovnou v Praze, který nabízí terminálové zpřístupnění českých e-knih v knihovnách.

Na systémech s pokročilými funkcemi pro vypůjčování českých e-knih v knihovnách dále pracují BookJet, Knihojed nebo Publero, Wooky.

To jsou systémy, které vidím jako perspektivní pro české knihovny. Než bude možné jejich prostřednictvím nabídnout čtenářům komfortní vypůjčování, je potřeba čas na vývoj a řada vstřícných jednání mezi knihovnami a nakladateli.

→ Jaké hlavní rozdíly v oblasti e-knih vidíte mezi akademickou sférou a veřejnými knihovnami?

V akademických knihovnách již běží vypůjčování značného množství e-knih v anglickém jazyce na mnoha platformách, na kterých jsou e-knihy v angličtině celosvětově nabízeny. Ve veřejných knihovnách je zájem především o české e-knihy. Co vím, tak nejzajímavější nabídku českých e-knih nabízí svým čtenářům Národní technická knihovna na platformě ebrary DASH!. Inspirativní jsou také služby knihovny Goethe institutu v Praze, která svým čtenářům nabízí vypůjčování e-knih v němčině na platformě DiViBib Onleihe.

→ Je podle Vás reálné nějaké „decentralizované řešení“, které by mohlo například znamenat uzavírání mnoha smluv každé knihovny s x nakladateli, nejkulí autory? V nejhorším

případě dokonce na každou knihu? Bude to v silách akvizitérů?

Nákupy od mnoha poskytovatelů, agregátorů i přímo vydavatelů jsou běžné u elektronických časopisů. V akademických knihovnách elektronické časopisy již před několika lety začaly dominovat nad časopisy tištěnými. Akvizitéri s tím nemají žádný problém, soutěž poskytovatelů přináší zdravé ekonomické prostředí a podporuje rozvoj služeb, které jsou k časopisům nabízeny. Obdobně vzniká zdravé prostředí s několika dodavateli soutěžícími o dodávání elektronických knih pro vypůjčování v knihovnách.

→ Je reálné vybudovat něco jako Onleihe či platformu à la Overdrive? Pokud ano, kdo a za jaké peníze by to mohl/měl udělat? Nebo máme šanci, že na český trh vstoupí někdo z těchto velkých hráčů?

Onleihe a Overdrive na český trh v dohledné době s českými e-knihami nevstoupí, řekl bych. Pro tyto dva poskytovatele působící i na českém trhu s e-knihami v němčině a v angličtině nebude přidání e-knih v češtině do nabídky zajímavé. Nicméně z globálních poskytovatelů to podle mého názoru budou EBSCO a Proquest, kdo v blízké době k e-knihám v angličtině nabídne českým knihovnám také e-knihy v češtině.

Vybudovat platformu typu Onleihe, Overdrive, ebrary, EBSCOhost či Safari Books Online je pro české firmy reálné, jak ukazují Nakladatelství Fraus, eReading nebo BookJet, Publero, Knihojed. Vývoji mohou pomoci knihovny, které se firmám přihlásí jako vývojoví partneři.

V listopadu letošního roku se v Národní knihovně uskutečnil seminář s představením současné nabídky e-knih v češtině pro knihovny. Kolegové z knihoven zde budou mít výbornou příležitost seznámit se s aktuální nabídkou a ti s duší inovátorů si budou moci vybrat svého vývojového partnera.

→ Jste Vy sám aktivním čtenářem e-knih? Jakých? Jak – na jakém zařízení – je čtete? Máte dojem, že e-inkové čtečky se stanou slepým ramenem HW vývoje a tablety je zcela vytlačí, nebo budou tiše existovat jako víceméně jednoúčelová zřízení pro specifickou cílovou skupinu?

V elektronické verzi čtu většinu knih a časopisů, které mě zajímají. Od odborných textů po beletrii,

fantasy. Kromě e-knižek v češtině čtu e-knihy v angličtině, kterých je u Kobo, Amazon, Apple nebo Google obrovská nabídka. Nabídka e-knih v češtině se v internetových knihkupectvích Kosmas, Palmknihy, Wooky, eReading, ... velmi rychle rozšiřuje, v současné době počet pro mě zajímavých titulů výrazně převyšuje moje časové možnosti na čtení.

Beletrii si nejraději čtu na e-inkové čtečce. Myslím si, že čtečky s e-ink nebo v blízké budoucnosti s pokročilejším Mirasol displejem budou mít své místo jako oblíbené zařízení pro čtení e-knih vedle tabletů s displeji IPS nebo OLED.

→ Čtete i papírové knihy, máte je rád?

Kničky mám rád ve všech formách, tištěné i elektronické :-).

→ Pokud vím, zajímáte se o mobilní aplikace a zařízení, jak podle Vás mění nebo posouvají knihovní sféru?

Tablety, chytré telefony a čtečky s elektronickým inkoustem nebo Mirasol displeji jsou zásadní technologie, které v knihovnách umožňují rozvoj služeb směrem k elektronickým knihám a časopisům.

→ Co Vám vytane na mysl, když se řekne Centrální portál českých knihoven? Je to podle Vás správná věc a může se podařit?

Centrální portál českých knihoven (CPK) je projekt, který navazuje na projekty Souborný katalog České republiky (SK) a Jednotná informační brána (JIB). CPK se snaží přinést do českých knihoven nové technologie potřebné pro zvyšování atraktivit služeb knihoven u čtenářů. CPK

klade důraz na pokročilejší discovery systém namísto těžkopádnějšího federativního vyhledávače, přináší on-line platby, on-line registrace čtenářů, možnost přihlášení jedním účtem ve všech knihovnách zapojených v CPK, potenciálně až ve všech knihovnách v síti knihoven ČR.

CPK navazuje na oblíbené služby JIB a prostřednictvím diskusí vedoucích projektu CPK s kolegy ze všech knihoven a s kolegy z IT oddělení v knihovnách přináší pokročilejší služby založené na nových technologiích. Zastřešení základních služeb knihoven v knihovní síti v ČR – vyhledání dokumentu a jeho vypůjčení/zpřístupnění – se mi líbilo od doby SK přes JIB a jsem rád, že je rozvíjeno v rámci CPK.

Projekt CPK má velmi dobré šance uspět díky zkušenosti a profesionalitě organizátorů, díky silné ideji jednotného zpřístupnění dokumentů čtenářům v síti knihoven v České republice v prostředí webu a díky technologiím, které jsou pro realizaci myšlenky k dispozici. Některé části opravdu ambiciózního projektu bude schůdnější realizovat, jiné části budou obtížnější. Možnost přihlášení jedním účtem, on-platby, on-line registrace by měly patřit mezi části schůdnější. Výběr vhodného discovery systému, jeho zdařilou implementaci, koordinaci akvizice elektronických zdrojů napříč celou sítí knihoven vidím jako ty náročnější části. Určitě nebude jednoduché zajištění dostatečného financování provozu CPK, co se výše i stability týče. Klíčové také bude, aby nedocházelo k politickým nekompetentním zásahům do projektu a aby se podařilo sestavit kvalitní tým podpory CPK.

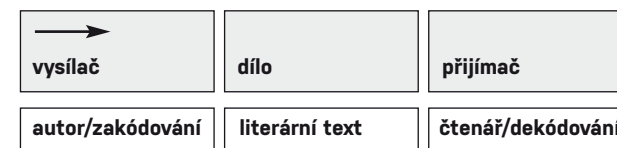
Děkuji za odpovědi.

Ptal se **JAN KAŇKA**

Jméno autora a jeho role v paratextové komunikaci

Autor má v procesu literární komunikace nezastupitelnou roli, neboť je jeho klíčovým subjektem. Významnou úlohu má nejen ve fázi zrodu primárního textu, kdy je nezbytnou podmínkou vzniku díla, ale i ve fázi recepce, neboť sděluje příjemci textu prostřednictvím díla svoje názory a pocity. Navíc zájem čtenáře o autorův život, ať již soukromý či veřejný, je znám již mnohá desetiletí.

Kdo se vlastně skrývá pod paratextem *jméno autora*? Člověk, spisovatel, čtenářova představa o tvůrci nebo někdo zcela jiný? Odpověď není tak jednoduchá, neboť problematika tvůrce díla je poměrně komplikovaná. Podívejme se na zjednodušený komunikační model:

Současná literární věda rozlišuje tři typy autorů – reálného (skutečného, historického, biografického, biologického), implicitního (modelového) a recepčního.

Reálný autor je základním pragmatickým předpokladem tvorby, geneze textu a komunikace. Je to skutečně žijící člověk, tvůrce konkrétního díla, jehož vlastní prožitky a zkušenosti mohou být čtenářům sdělovány se značnou otevřeností (příkladem může být spisovatel Michal Viewegh, který umožňuje širokému publiku získat prostřednictvím rozhovorů a dalších mediálních aktivit mnoho informací o své rodině, vlastních názorech a dalších aspektech soukromého života), či naopak je tvůrce znám svou snahou uzavřít nebo alespoň co nejvíce utajit soukromý život (zde zmiňme například Milana Kunderu, jenž se širší veřejné publicitě brání po mnohá desetiletí). Ve většině případů čtenář reálného autora nezná.

Recepční autor je chápán jako komunikační konstrukt, který vzniká v procesu recepce díla.

Během četby textu si recipient utváří vlastní představu o autorovi, a to nejen na základě nej-různějších informací a signálů obsažených v textu, ale také prostřednictvím svých životních i literárních znalostí a zkušeností. Recepční autor je tedy příjemcem konstruován jako určitý dvojník reálného autora a za jistých okolností se s ním může i překrývat.

Implicitní autor je konstruktem tvůrce druhého já, které vytváří sám reálný autor. Jde o aplikaci individualizované sady norem (autorův styl či výběr informací) i prezentaci myšlenek, názorů a idejí do literárního díla, s nimiž reálný autor ve skutečnosti vůbec nemusí souhlasit. Implikovaný autor není totožný s reálným či recepčním autorem, rovněž není identický s vypravěčem nebo postavami díla (byť se do nich určitou mírou může promítat).

V souvislosti s výše uvedeným naratologickým konceptem autora se nabízí celá řada otázek. Kdo je tedy označován v knize zmíněným paratextem? Koho vlastně nakladatel propaguje ve svých edičních plánech či na svém webu? O kom si čtenáři sdílejí svoji literární zkušenost? Celou situaci ukážeme na příkladu Egona Bondyho a jeho knihy *Sklepní práce* z přelomu let 1973/1974, která byla poprvé vydána v roce 1988 v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publisher.

Reálným autorem knihy je člověk, bohem a filozof Zbyněk Fišer, implicitním autorem je tvůrce písečí pod pseudonymem Egon Bondy. Právě použití pseudonymu je jedním ze základních prvků tvůrčovy automystifikace. Jeho umělecké jméno vzniklo v okamžiku, kdy Zbyněk Fišer spolu s Janou Krejcarovou sestavovali v roce 1949 surrealistický sborník *Židovská jména*. Tehdy jako symbol vyjádření protestu proti veřejnému antisemitismu si všichni přispívající autoři zvolili židovsky znějící přezdívky. Sám Fišer o tom v rozhovoru z roku 1990

DO ČÍSLA PŘISPĚLI

PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D. – Muzeum Jindřichohradecka ➤ **Dagmar Holubcová** – Městská knihovna Sokolov ➤ **Ing. Jan Kaňka** – Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín ➤ **Mgr. Jana Konečná** – Knihovna Národního muzea, Praha ➤ **Mgr. Pavla Kubošová** – Knihovna Národního muzea, Praha ➤ **Edita Vaníčková Makosová** – Knihovna a studovna Gymnázia Příbram ➤ **Mgr. Nataša Mikšovská** – Národní knihovna ČR, Praha ➤ **PaedDr. Lenka Müllerová, Ph.D., MBA** – literární vědkyně, bohemistka, vysokoškolská pedagožka ➤ **Filip Šír, DiS.** – Moravská zemská knihovna Brno ➤ **Mgr. Věra Škraňková** – Městská knihovna Náchod ➤ **Mgr. Tereza Venerová** – SHERWOOD media, s. r. o., Brno

pro *Svobodné slovo* říká: „Já si vzal Egona Bondyho, představoval jsem si ho jako cukrovárníka. Už mi zůstal.“ Používání pseudonymu mělo pro autora i další výhody: občanskou anonymitu v období totalitního režimu či význam ryze osobní – oddělení civilisty a filozofa Zbyňka Fišera (reálného autora) od komplikované osobnosti básníka Egona Bondyho (implicitního autora). Pozorný čtenář článku pak snadno doplní, že recepční autor se jmenuje Egon Bondy.

Pozastavme se ještě u postavy vypravěče knihy. Tím je protagonista Egon Bondy (jméno je shodné s implicitním autorem), který se prochází po Malé Straně a tamních hospůdkách a zamýšlí se nad otázkami společenského a ontologického charakteru (nabízí se paralela s filozofem Fišerem). Protagonista, pohybující se ve fikčním světě, však disponuje zjevně jinými vlastnostmi než spisovatel Egon Bondy či reálný autor Zbyněk Fišer.

Už jen na okraj připomeňme skutečnost, že Fišerova hra s výše popsanými autorskými subjekty a vypravěčem mu umožňuje mystifikační přístup překračující hranici literární tvorby. Bohumil Hrabal o něm v románu *Něžný barbar* píše: „Jednou Egon Bondy se uvolil, že nám přečte něco ze svých próz. Koupil si k tomu účelu krásně červeně puntíkovanou kravatu a potom se uvolil, že dojde s Vladimírem pro dva kbelíky piva, aby se před čtením uklidnil. Tak nejdřív přinesli dva kbelíky piva od Lišků, potom dva kbelíky piva ze Staré pošty. A nakonec se Bondy uvolil, že dojdou pro dva kbelíky piva k Hausmanům, že pořád ještě není schopen s důrazem přečíst svoji prózu, svůj artefakt. /.../ Okamžitě nám našenkujte dva kbelíky piva, pivo pro básníky! poroučel a pan Vaništa opět zdvihnul bejkovec, ale Vladimír jej očima prosil. Tak vy takhle? rozkohoutil se Egon, víte, kdo já jsem? Já jsem básník Egon Bondy! Ale pan Vaništa: S tím mi polibte prdel, ale kdo mi zaplatí ty výplně? Já, jak seš básník, tak ti dám přes držku! A Egon Bondy hřmal: Komu? Mně, básníkoví? No počkejte, já to na vás řeknu filozofovi Zbyňkovi Fišerovi a ten vám nabije držku...!“ Hrabalovo vyprávění je příkladnou ukázkou toho, že reálný a identický autor jsou autorem vnímány jako dva naprosto odlišné subjekty.

A recepční autor? V tzv. sdílené zkušenosti čtenářů se referuje o tvorbě a životních okamžicích Egona Bondyho: „Předevčírem, 9. dubna, zemřel Egon Bondy a chce se zvolat: Egon Bondy je mrtev. /.../ Vlastně nevím, který text jsem od Egona Bondyho četl jako první. Přesně ale vím, jak dokázal zapůsobit: byl to text otráslující a zvěstující...“ (blogger na webu)

Z výše uvedeného pojednání je patrné, že paratext jméno autora označuje implikovaného autora, respektive ve sdílené zkušenosti čtenáře recepčního autora.

Zmíněný paratext je v současné knižní produkci obligatorním prvkem paratextové komunikace, který se objevuje v ustálených i variabilních prefixových pozicích knihy. V sekundárních knižních textech lze detekovat jméno autora nejméně v šesti prostorech knihy – jde o hřbet, první stranu přebalu, desku knihy (v případě neexistence desky obal), patitul, hlavní titulní stranu, autorskou tiráž a nakladatelské údaje v závěru knihy. Vyjma autorské tiráže bývá jméno autora uvedeno vždy v kombinaci s názvem knihy, případně i s dalšími atributy (název vydavatelství, název vydavatelství, ilustrace apod.), které jsou však fakultativními. Párová dvojice paratextů jméno autora a název knihy je relativně ustálená a konvencionalizovaná. Jméno autora bývá většinou uvedeno jako první a je dále následováno titulem, který je umístěn v těsné blízkosti.

V paratextové sféře lze rozlišit následující typy jména autora:

- onym, tj. skutečné jméno,
- pseudonym,
- anonym,
- fictim, tj. fiktivní autor.

Onym je skutečné jméno autora, které tvůrce používá i v občanském životě (tj. jméno reálného a implicitního autora je stejné). Uvedme alespoň několik příkladů: Alois Jirásek, Jaroslav Seifert, Karel Čapek, Josef Škvorecký, František Hrubín, Bohumil Hrabal apod.

Pseudonym je nepravé jméno tvůrce, které autor používá v uměleckém světě, a to z různých důvodů:

- Utajení skutečného autora před veřejností (pracovní, společenské, politické důvody – např. při psaní erotické literatury, tvorba v období totality).

- Mění autorův společenský stav (např. tvar šlechtického jména).
- Mění estetickou hodnotu příjmení.
- Nese symbolický význam.
- Nese informaci z autorova života (např. rodiště, působení – Karolina Světlá se inspirovala názvem působiště svého manžela – obce Světlá v Podještědí).
- Snaha publikovat více děl (např. Stephen King, jehož tehdejší nakladatelé tvrdili, že ideální stav pro [nejen] začínající autory je jedna kniha ročně. Mezi lety 1977 až 1984 tak bylo publikováno pět románů pod jeho pseudonymem Richard Bachman. „Odhaleni“ tvorby posléze znamenalo úspěšný marketingový tah nakladatele, neboť prodej Kingových knih se zmnohonásobil).
- Získání možnosti publikovat (např. autorky v 19. století).
- Skutečné jméno autora je již „obsazeno“.
- Experiment autora (např. snaha zkoušet jiný žánr, získat reflexi neovlivněnou dosavadním jménem autora).
- Hra autora se čtenářem.
- Mystifikace (Jára /da/ Cimrman).
- Kolektivní pseudonym (Lars Kepler).
- Utajuje identitu z důvodů bezpečnosti autora (muslimové, vojáci, kontroverzní texty, gender).

Pseudonymy se dále mohou členit na následující subtypy:

- allonym (vypůjčené jméno od jiného autora, často v době totalitních režimů, za okupace apod. – např. Alexandr Kámer pod jménem přítele Miroslava Kostky);
- anagram (vzniká přehozením písmen původního jména – rumunský básník Paul Antschel, později Anceľ, což upravil do podoby Celan);
- anonym (obrácené jméno – Erich Maria Remarque se narodil jako Erich Paul Remark);
- asteronym (nahrazení jména hvězdičkou);
- kryptonim (pseudonym je sestaven z počátečních písmen či slabik křestního jména a příjmení);
- tetonym (značka z posledních písmen autorova skutečného jména);
- pseudoepigraf (převzetí jména již etablovaného tvůrce či jiné osobnosti, cílem je většinou více upoutat čtenáře, pozměněné Donan

- Coyle a Shilliam Wakespeare místo Conan Doyle a William Shakespeare /≠ Ferdinand Peroutka);
- gynonym (použití ženského jména mužem – Vítězslav Nezval použil pseudonym Karla Netolická).

V české i světové literární produkci najdeme celou řadu dalších tvarů pseudonymů, jimž se však v tomto článku z pochopitelných důvodů věnovat nebudeme.

Jak již bylo uvedeno, pohnutky pro používání pseudonymů jsou nejrůznější. Jejich účel je však zřejmý – mají skrýt pravou totožnost autora či skupiny autorů. Právě tato funkce sblízuje pseudonym a anonym. Pseudonym se proto stává součástí self-prezentace autora ve specifické komunikační situaci, jíž je publikování díla. Prozradit svou skutečnou identitu by měl mít možnost pouze sám autor, v některých případech však bývá odhalen i vnějším okolím – vzpomeňme například na letité spekulace o tom, kdo se skrývá za jménem Petr Bezruč či diskuse o fiktivní vietnamské autorce Lan Pham Thi, jež se později ukázala jako autorský podvrh Jana Cempírka. Jeden spisovatel může mít více pseudonymů anebo naopak, jeden pseudonym používá více autorů (pod jménem úspěšného tvůrce Larse Keplera se skrývá manželská dvojice úspěšných švédských spisovatelů – Alexandra Coelho Ahndorilová a Alexander Ahndoril. Příjmení Kepler zvolili podle známého astrologa jako symbol objevování něčeho nového a jméno je zkratkou a zároveň poctou významnému švédskému spisovateli Stiegu Larssonovi).

O volbě pseudonymu rozhoduje nejen autor díla, ale velmi často také nakladatel, který si jeho užití klade v některých případech jako podmínku vydání knihy. Nakladatelské rozhodnutí je součástí marketingové komunikační strategie propagace knihy, autora anebo vydavatelských aktivit.

V některých případech je literární dílo publikováno beze jména autora (*anonym*). U starších děl je důvodem nedochovanost autorství, u textů novější tvorby jde především o snahu utajit autorství z politických, společenských či osobních důvodů, případně literární veřejnost mystifikovat. Ve středověké literatuře byly při-

činou anonymity tvůrce zejména společenské a estetické aspekty. Některá původně anonymní díla byla později odtajněna (např. Goethův Werther, Schillerovi Loupežníci apod.). V širším slova smyslu jsou do anonymních děl vřazovány i texty neznámých tvůrců, které jsou mylně připisovány konkrétnímu autorovi (např. Dalimilova kronika, Homérovy epy apod.).

Fictim označuje fiktivního autora. V české literatuře je to např. Jára (da) Cimrman (Cimrman je totiž v několika případech uveden jako implicitní autor, a to mnohdy dokonce jako první z autorského kolektivu) či Žofie Jandová (básniřka, kterou si vymyslel F. L. Čelakovský).

Mystifikátoři, kteří fiktivního autora utvářejí, využívají často tzv. klasifikační funkce jmen, tj. schopnosti jména určovat postavu z hlediska národnostního, sociálního, náboženského apod. Velmi zajímavou hru skýtá například jméno Jára (da) Cimrmana, což je spojení typického slovanského křestního jména a německého příjmení (v české podobě) a zároveň paralela se jménem Leonarda da Vinciho, k němuž je Jára přirovnáván. V neposlední řadě uvedme i hru Jára + da = Jarda, tedy domáckou podobu rodného jména Jaroslav. Mystifikační hra pak pokračuje i v dalších aspektech díla: Cimrmanovými rodiči byli český krejčí Leopold Cimrman a rakouská herečka Marlén Jelinková, zatímco otec dal syna zapsat na českou školu, matka požadovala studium německé, tento fakt vedl u génia k jisté rozpolcenosti, která se pak projevovala mimo jiné i v jeho dílech, texty se hemží germanismy i čechismy apod. Kontaminace rolí autor – hrdina – vědec – tvůrce paratextu (Jára /da/ Cimrman „se podílel“ i na tvorbě jiných knižních paratextů) ruší pro čtenáře pozorovatelné hranice mezi primárním textem a paratexty, způsobuje jejich vzájemné prolínání a propojování se. Funkčnost paratextů však není narušena, paratexty se naopak stávají jakousi prodlouženou součástí primárního textu a spoluvytvářejí komplexní cimrmanovskou mystifikační hru zahrnující nejen vlastní primární text, ale i prostor dalších paratextů verbálního i neverbálního charakteru.

Proč se tolik věnujeme jednotlivým tvarům tohoto paratextu? Jméno autora je vysoce příznakovým rysem díla a významným vábidlem a lákadlem pro čtenáře. Důkazy můžeme spa-

třovat nejen v hovorové metonymii („čtu Jiráskaa“), ale také v označování určitého typu tvorby autorovým jménem (mayovky, verneovky). Jméno se totiž za určitých okolností stává tzv. značkou (brandem) se všemi atributy, které tento fakt provázejí. Určit, kdy se jméno autora stane či dokonce již stalo značkou, není jednoduché a závisí na mnoha okolnostech. Tento fakt je ovlivňován zejména takovými aspekty, jako jsou čtenářský ohlas tvorby, propagační aktivity nakladatele, dobová ideologie, módní tendence, vlastní aktivity autora apod. Zavedenost značky autora v širším literárním prostředí vzniká například v těchto případech: jde o výraznou osobnost literárního života (např. literární či společenské aktivity, provokativní postoje vůči určité skupině knižního světa apod.), zařazení autora do vzdělávacího systému (učebnice, čítanky, tzv. povinná četba), dlouhodobá propagace nakladatele (marketingový mix), ideologické rozhodnutí (např. propagace prorežimně orientovaných tvůrců v období totality) apod.

Jaký význam má značka pro nakladatele a čtenáře? Je příslibem uspokojení potřeby či očekávání čtenáře, je nepsanou smlouvou mezi nakladatelem/autorem a příjemcem o tom, že recipient získá „zboží“ jisté kvality a s určitým souborem vlastností. Pro čtenáře má značka také identifikační funkci, díky níž potenciální zájemce daný „produkt“ snáze rozpozná a projeví o něj zájem. Důležité jsou rovněž psychologické aspekty značky, které mohou vyjadřovat určitý společenský status.

Pokud se nakladatel rozhodne propagovat knihu prostřednictvím značky autora, pak tato strategie ovlivňuje veškerou komunikaci s potenciálním čtenářem, grafickou podobou knihy počínaje a vněliterárními aktivitami autora konče. Jméno autora se stává dominantním (a velmi výrazným!) prvkem nejen obálky knihy, ale také dalších propagačních tiskovin. Jako příklad můžeme uvést reedice Škvoreckého tvorby v devadesátých letech dvacátého století, kdy značku Škvoreckého vytvářela nejenom autorova literární zdatnost, ale zejména mimoliterární kontext předchozích let (fakt exilového tvůrce, nedostupnosti jeho tvorby z padesátých a šedesátých let, opojení svobodou slova na počátku devadesátých let, dočasné

návraty a bezprostřední blízkost exilové literární i nakladatelské legendy, závan americké kultury apod.). Propagaci své „značky“ nenechal Škvorecký pouze na nakladateli, ale sám na tehdejší české poměry ojediněle a přitom velmi intenzivně komunikoval se svým potenciálním čtenářem, a to především prostřednictvím dalších paratextů v knize. V nich jakožto implicitní autor Škvorecký vysvětloval čtenáři své spisovatelské záměry, přičemž mnohdy zmiňoval některé životní peripetie reálného autora Škvoreckého. Dalším zajímavým příkladem budování značky jsou mnohaleté aktivity spisovatele Michala Viewegha a jeho kmeňového nakladatele Martina Reinera (Petrov, Druhé město). V české literatuře jde o nevídané zapojení autora do propagace svých knih (autorská čtení, autogramiády, křty knih, besedy apod.).

Jméno autora tedy v případě dostatečné etablovanosti tvůrce díla znamená pro vydavatele velmi významný aspekt knižní komunikace,

kteří je potenciálním recipientem díla či kupcem knihy snadno identifikován, ať již z hlediska „užitných“ vlastností, tak i z hlediska „kvality“. V takovém případě bývá jméno autora uváděno v dominantní pozici, a to především v recipientsky frekventovaných prostorech knihy (např. na přední a zadní straně obálky, na titulním listě apod.). Ve všech případech pak platí všeobecně jednoduchý princip – čím známější autor, tím větší („a mohutnější“) je použití („a využití“) jeho jména.

Paratext jméno autora je tedy jedním z nejdůležitějších prvků knižní komunikace, proto mu všechny subjekty věnují patřičnou pozornost. Pro čtenáře je potřebnou informací o charakteru „zboží“, pro nakladatele je jméno autora významným propagačním aspektem. A pro tvůrce? Možnost vlastní prezentace na veřejnosti či naopak prostor pro „jinakost“ v životě jednoho člověka.

LENKA MÜLLEROVÁ mullerova.len@gmail.com

JAK NA TO

TEREZA VENEROVÁ tereza.venerova@gmail.com

Otestujte si svůj web

Přemýšleli jste někdy, proč vám lidé navštěvující vaši knihovnu pokládají stále stejné otázky, když odpověď je přímo na hlavní stránce webu? Nejste sami spokojeni s tím, jak váš web vypadá nebo jaké informace čtenářům poskytuje? Chcete udělat něco pro lepší použitelnost webových stránek, ale nevíte, odkud začít?

Návštěvníky své knihovny znáte. Jaké otázky je napadají při práci s vaším webem? *Kde to mám hledat? Nemůžu to najít, komu můžu zavolat? Našel jsem knihu, mají ji skladem, ale nevím, jak si ji vypůjčit. Kdy mají dnes otevřeno?* Web může být označen za použitelný, pokud vás nenutí klást si zbytečné otázky a naopak vždy nabídne správnou odpověď na místě, kde ji hledáte. Použitelný web komunikuje jazykem návštěvníka, respektuje jeho motivaci a umožňuje naplnit potřebu, se kterou na web vstoupil. Lidé odcházejí z vašeho webu spokojení ve chvíli, kdy najdou, v co nejkratším čase a bez zbytečných problémů, dostatečnou odpověď na svoji otázku.

Uživatelské testování

Uživatelským testováním se označuje soubor technik, které vám pomohou zjistit, jak lidé ve skutečnosti používají váš web a na jaké problémy během toho narážejí. Díky analytickým nástrojům víte, co přesně se na webu stalo. Prostřednictvím uživatelského testování zjistíte, proč a za jakých okolností se to stalo. Odhalíte zásadní i méně podstatné chyby na webu. Naučíte se dívat na web očima reálných uživatelů. Získáte spokojené návštěvníky, kterým váš web nestaví do cesty zbytečné překážky.

Sledujte lidi, jak pracují s vaším webem

Jednou ze základních technik je moderované laboratorní uživatelské testování. K jeho realizaci stačí jednoduché tři kroky.

- 1) Definovat nejdůležitější informace nebo služby, které má váš web nabízet lidem.
- 2) Vytvořit testovací úkoly, pomocí kterých ověříte, zda jsou všechny tyto informace dohledatelné a použitelné.
- 3) Pozvat si návštěvníky vaší knihovny, zadat jim tyto testovací úkoly a sledovat je při práci.

Uživatelské testování stihnete za jeden den. Pozvěte tři návštěvníky vaší knihovny, kteří budou ochotni se testování účastnit, a jednoho kolegu, který bude s testováním pomáhat. Vaším úkolem bude uvítání, vysvětlení situace, zadání testovacích úkolů a pozorování. Úkolem vašeho kolegy bude zapisování všeho, co se během testování bude dít. Aby testování proběhlo bez problému, formulujte si předem testovací otázky a vytvořte scénář testování. Otázky musejí být srozumitelné a snadno pochopitelné. Důležité je, aby člověk, který úkol provádí, mluvil nahlas a vše komentoval. Toto mu připomínejte průběžně, během celého testování.

Vzorový úkol: „*Jste studentem prvního ročníku Filozofické fakulty MU a vyřizujete potřebné náležitosti k zahájení studia. Právě jste si vyzvedli na studijním oddělení ISIC, můžete se tedy zaregistrovat do knihovny. Zkuste najít informaci, kde a jak lze registraci provést, případně se rovnou zaregistrujte.*“

První testovací úkol by měl být natolik jednoduchý, aby jej zvládl každý. Má dnes knihovna otevřeno? Najděte kontakt na vedoucího knihovny. Kde knihovna sídlí? Pouze tak získá váš respondent dostatečnou sebedůvěru a celý proces testování pro něj bude mnohem příjemnější. Ačkoli budete mít testovací scénáře vždy pečlivě předem připravené, nebojte se improvizovat. Může být zmíněn konkurenční web, který řeší problém jinak. Nebojte se zeptat na detaily, případně rovnou otestovat splnění úkolu na tomto webu. Díky předem připravenému scénáři se můžete ke svým otázkám kdykoli vrátit.

Technika testování: laboratorní moderované uživatelské testování

Jaké úkoly zadat: Zjistěte, zda má knihovna dnes otevřeno. Najděte knihu, kterou vám vyučující zadal jako povinnou četbu. Najděte plný text elektronického článku.

Minimální počet účastníků: 3–5

Časová náročnost: 30–45 minut

Nezapomeňte připravit: Klidné místo pro testování s přístupem na internet, občerstvení, odměny pro vaše testery.

Chyby jsou na každém webu

Ihned po testování si promluvíte s kolegy o výsledcích a vyberte deset nejzávažnějších chyb. Po jejich opravě web znovu otestujte. Snadno se může stát, že opravou jedné chyby vytvoříte nějakou další.

Jde-li o složitější úpravy, nebo implementace nových funkcí, měli byste si o nich nejprve s někým promluvit. Zjistěte, zda se lidem váš nápad líbí, zda je pro ně dostatečně zajímavý a zda by web s takovou úpravou chtěli používat. Z rozhovorů můžete načerpat inspiraci a získat řadu zajímavých nápadů. Nejde však pouze o to, co se dozvíte. Zjištěné informace nemusejí být v souladu s vaší představou, případně technickými či finančními možnostmi. Jde předně o to, zda jsou lidé ochotni s vámi o nápadu mluvit, a zda je zaujme.

Technika testování: rozhovory

Jaké otázky položit: Co si myslíte o...?

Minimální počet účastníků: 3–5

Časová náročnost: Podle složitosti problému, obvykle však 10–15 minut/1 rozhovor.

Chcete nový web? Nejprve si ho namalujte sami

Možná jste díky testování zjistili, že web již neodpovídá vašim potřebám. Pokud jste se rozhodli pro vytvoření zcela nového webu, zkuste si ho nejdříve namalovat (naskicovat) sami.

Vzpomeňte si na informace, které jste chtěli lidem předat a na služby, které nabízáte. Přemýšlejte, jaké funkce a informace budou na stránce, kterou skicujete, umístěny. Nesnažte se prázdné místo zaplnovat, naopak jej cíleně vytvářejte. Čím méně zbytečných informací na webu bude, tím rychleji najde návštěvník odpověď na svoji otázku.

Jednoduchou skicu jste schopni vytvořit za deset minut. Za deset minut jich můžete navrhnout i několik. Ke skicování přizvěte své kolegy, případně návštěvníky knihovny. Nejde o ladění designu, přesné texty či konkrétní grafické prvky. Jde o vytvoření co největšího počtu nápadů, ze kterých budete čerpat při návrhu webu. Jakmile bude skica hotova, otestujte ji.

Technika testování: laboratorní moderované uživatelské testování, rozhovory

Jaké otázky položit: Co myslíte, že je to za stránku a co na ní můžete dělat?

Minimální počet účastníků: 3–5

Časová náročnost: Podle složitosti problému, obvykle však 10–15 minut/1 rozhovor.

Navrhněte strukturu

Máte otestováno, zda lidé chápou váš koncept? Je čas vyzkoušet, jestli chápou i vámi navrženou strukturu. Jak ji vytvořit? Jakýmkoli nástrojem na vytváření myšlenkových map (MindJet, XMind, Coggle, FreeMind, tužka a papír).

Jak ji otestovat? Nejlépe metodou třídění karet (Card Sorting). Celou strukturu webu přepište na kartičky a nechte respondenty, aby je setřídili a všechny vytvořené kategorie pojmenovali. Následně si s nimi vykládejte, jaký obsah očekávají na každé uvedené stránce. Díky třídění karet zjistíte, jak by měly být informace na vašem webu rozmístěny. Díky následným rozhovorům poznáte, zda jsou všechny použité názvy kategorií srozumitelné, a zda plánujete na stránku umístit obsah, který lidé očekávají.

Jakmile načerpáte dostatečné množství reakcí, lze nově upravenou strukturu otestovat kvantitativně, pomocí on-line nástrojů (Concept-Codify, OptimalSort, WebSort).

Technika testování: Card Sorting

Jaké otázky položit: Uspořádejte tyto stránky tak, jak by vám vyhovovaly na našem novém webu.

Minimální počet účastníků: Pět účastníků při laboratorním testování / 15 účastníků při on-line testování.

Časová náročnost: 20–30 minut

Přemýšlejte o obsahu...

Máte připraveny skicu nového webu i jeho strukturu. Dříve, než se pustíte do grafických návrhů,

musíte upřesnit jeho funkce a obsah. K tomu slouží wireframy neboli drátěné modely. Jde o propracovanější skicu, kde však stále využíváte pouze základní geometrické tvary pro označení budoucích prvků a funkcí. Pokud bude wireframe příliš podobný grafickému návrhu, lidé nebudou schopni soustředit se na funkčnost a budou soudit pouze design. Nepoužívejte proto barvy, fotky ani reálné grafické prvky. Záleží pouze na vás, jak propracované wireframy připravíte, nesmíte však zapomenout na obsah stránek, který bude zásadní pro další fázi testování.

Technika testování: laboratorní moderované uživatelské testování, nebo nemoderované testování pomocí on-line nástrojů (Five Second Test)

Jaké otázky položit: Jaké služby nabízí knihovna? Kde zjistíte, jak se připojit k wi-fi? Chcete najít konkrétní knihu, kde začnete?

Minimální počet účastníků: 3–5 účastníků při laboratorním testování / 15 účastníků při on-line testování

Časová náročnost: 20–30 minut při laboratorním testování

...a o jednotlivých funkcích

Nemusíte se spokojit pouze s testováním jednotlivých wireframů, při kterém pokládáte otázky. Jakmile budete mít navrženy všechny podstránky, můžete začít testovat úkoly díky interaktivním prototypům.

Prozatím jste díky testování zjišťovali, zda lidé webu a jeho obsahu rozumí. Nyní máte první příležitost otestovat, zda budou umět web a jednotlivé funkce používat. Interaktivní prototyp lze vytvořit díky celé řadě nástrojů (Axure, AppSketcher, Just in Mind, The Pencil Project). Promyslete nejen všechny funkce, ale také interakce, na které mohou lidé na vašem webu narazit (přihlášení, registrace, odeslání formuláře, vyhledávání apod.). Navrhnout a testovat můžete prototypy i v papírové podobě.

Technika testování: laboratorní moderované uživatelské testování

Jaké úkoly zadat: Použit můžete stejné úkoly, jakými jste testovali stávající web.

Minimální počet účastníků: 3–5

Časová náročnost: 30–45 minut

Jak bude váš nový web vypadat?

Hotové grafické návrhy jsou důležitým milníkem. Konečně můžete svým kolegům i návštěvníkům knihovny ukázat, jak bude vypadat váš nový web. Zajímat vás samozřejmě bude, jak se návrh lidem líbí. Osobní názor na vzhled webu však není vůbec důležitý. Důležité je zjistit, zda bude dobře fungovat a zda na něm lidé najdou vše, co hledají. Zopakujte proto znovu testy, které jste realizovali při testování wireframů nebo interaktivních prototypů. Ptejte se na stejné otázky a porovnejte úspěšnost odpovědí. Je třeba ptát se lidí, kteří se testování prozatím neúčastnili a váš nový web dosud neviděli.

Pokud vás zajímá, jak grafický návrh působí na lidi a jaké vzbuzuje emoce, můžete při testování využít metodu reakčních (emočních) karet z dílny Microsoftu, která slouží od roku 1992 pro ověření emočních reakcí lidí na design či hotový produkt. Díky této metodě zjistíte, zda váš design působí na lidi tak, jak si přejete.

Technika testování: Card Sorting reakčních (emočních) karet

Ukázka emočních karet: Atraktivní, důvěryhodný, optimistický, srozumitelný, nepochopitelný, nepředvídatelný, otravný, komplexní, přístupný, rozsáhlý, rychlý, stabilní, intuitivní, užitečný, vědecký, stresující, nezajímavý, neosobní.

Jaké otázky položit: Jak na vás tento návrh působí? Z následujících možností vyberte pět karet.

Minimální počet účastníků: 10

Časová náročnost: 5–15 minut

Jsou chyby, které při prvním testování děláme všichni

1. Začínáme s testováním pozdě. Čím později testujeme, tím náročnější a dražší úpravy musíme provádět. Testujte od začátku a v každé fázi. Nápad na ubrousku lze upravit jednodušeji než hotový grafický návrh.
2. Jsme milí a příliš se usmíváme. Díky tomu nás člověk testující web nebude chtít zklamat a testování nám neposkytne pravdivé výsledky. Nezapomeňte proto na neutrální výraz.
3. Radíme a napovídáme, pokud se lidé ztratí, nebo nevědí, jak pokračovat. Při každé návštěvě vašeho webu jsou ale také sami a nemůžou se zeptat na radu, odolejte pokušení napovídat. Pokud se vás sami zeptají, odpovězte jim: „A jak byste problém řešil, pokud byste byl sám doma?“
4. Nedíváme se, co opravdu dělají. Při testování vám nebudou říkat pravdu, proto je důležité dívat se, jak s webem zacházejí. Je zcela běžné, že vám respondent dá pozitivní zpětnou vazbu na váš web a přitom nedokončil ani jeden ze zadaných úkolů.
5. Úkolem lidí, kteří testují váš web, je najít chyby. Vaším úkolem je tyto chyby efektivně odstranit. Nikdy se proto neptejte a nežádejte je o vyřešení svých problémů.

Toto jsou pouze některé z mnoha chyb, kterých se dopustíte i vy. Nenechte se však odradit a v testování pokračujte. Odměnou vám bude skvělý web a spokojenější návštěvníci vaší knihovny.

Tradiční setkání knihovníků muzeí a galerií ve zbrusu novém muzeu

Počátkem letošního září se Ústí nad Labem stalo na tři dny centrem muzejního knihovnictví. Přijelo sem více než sto knihovnic a knihovníků z muzeí a galerií z celé České republiky. Muzeum města Ústí nad Labem se stalo hlavním pořadatelem v pořadí již 37. semináře knihovníků muzeí a galerií ČR, který pro své členy i zájemce z řad odborné veřejnosti každoročně připravuje knihovnická

komise Asociace muzeí a galerií ČR. Seminář je významnou platformou pro odbornou činnost muzejních a galerijních knihoven. Prohlubuje znalosti knihovníků o zákonných normách jak pro odborné knihovny, tak pro ochranu sbírek, jejich zpracování a zpřístupnění. Slouží ke komunikaci o specifických problémech paměťových institucí a spoluprací s profesními sdruženími.

Slavnostní uvítání účastníků semináře

Letošní ústecký seminář zahájil ředitel Muzea města Ústí nad Labem Mgr. Miroslav Král, po něm vystoupila vedoucí samostatného oddělení knihoven Ministerstva kultury ČR Mgr. Blanka Skučková. Účastníky přivítal i nový předseda Asociace muzeí a galerií ČR PhDr. Luděk Beneš a předseda Svazu knihovníků a informačních pracovníků Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.

Po úvodních proslovech přednesla předsedkyně knihovnické komise zprávu o činnosti za uplynulý rok, kterou její členové schválili, stejně jako dále navržené úpravy jednacího řádu a dokument *Hlavní programové linie činnosti knihovnické komise AMG*. Předsedkyně komise přivítala

Pohled do plného auditoria sálu

nové členy, jejich počet vzrostl z 89 na konci roku 2011 na současných 120. Účastníci si také minutou ticha připomněli památku zesnulého PhDr. Jaroslava Vrchoťky, CSc., emeritního ředitele Knihovny Národního muzea a předsedu Oborové komise knihoven muzeí a galerií, která je předchůdkyní dnešní knihovnické komise AMG. Po tříletém funkčním období výboru se konaly nové volby, kde byli schváleni noví zástupci jednotlivých krajů a institucí ve výboru. Předsedkyní byla opět zvolena PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D., z Muzea Jindřichohradecka, místopředsed-

kyň se stala Mgr. Alena Petruželková z Památníku národního písemnictví v Praze a tajemnicí Mgr. Iveta Mátlová ze Slováckého muzea v Uheráckém Hradišti.

Plynulým předělem mezi volbami a odborným programem byly krátké aktuality z muzejních knihoven, které přednesli zástupci jednotlivých regionů. Vlastní odborný program semináře byl rozdělen do dvou základních bloků – *Knihovnická koncepce a její implementace do praxe* a *Periodika v muzejních knihovnách*. Aktuální témata přiblížili účastníkům tradičně přední odborníci v problematice a zástupci ústředních institucí.

Během úterního odpoledne PhDr. Vít Richter z Národní knihovny ČR a Mgr. Martin Sekera, Ph.D., z Knihovny Národního muzea informovali o přípravě Centrálního portálu českých knihoven. Řada příspěvků se týkala digitalizace, během prvního dne to byly praktické rady pro výběr dokumentů k digitalizaci, které přednesl Mgr. Š. Černohorský z firmy AIP Beroun a příspěvek PhDr. Pavly Vlkové ze Středočeské krajské knihovny v Kladně o krajské digitalizaci. Mgr. Alena Petruželková představila novou přílohu *Literárních novin – Biblio* a vyžvala knihovníky, aby do Biblia posílali informace o zajímavostech ve fondech svých muzejních knihoven. Zajímavý projekt PROVENIO – knihovny osobností ve sbírkách Národního muzea a jeho aktuální výstupy představily mladé kolegyně z Národního muzea.

Prohlídka výstav v ústeckém muzeu

Všechna vystoupení druhého dne semináře byla připravena k širokému tématu PERIODIKA V MUZEJNÍCH KNIHOVNÁCH. Teoretické příspěvky přednesli ředitel Knihovny Národního muzea Mgr. Martin Sekera, Ph.D., a ředitel Státního oblastního archivu v Praze PhDr. Daniel Doležal, Ph.D. O způsobech použití Bibliografie dějin českých zemích informovala Mgr. Václava Horčáková

z Historického ústavu AV ČR. Poté zazněly příspěvky k digitalizaci periodik, možnostem využití grantových projektů MK ČR Veřejné informační služby knihoven a použití systému Kramerius k prezentaci digitalizovaných periodik. Dopolední blok byl zakončen workshopem na téma regionální periodika, který připravila a moderovala Mgr. Dana Hradilová z Muzea Českého krasu v Berouně. První část dopoledního bloku byla věnována katalogizaci periodik, kterou přednášela zkušená školička knihovnických pravidel AACR2 PhDr. Zuzana Hájková z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. PhDr. Eva Svobodová z Národní knihovny ČR hovořila o stavu báze Periodika v Souborném katalogu CASLIN a možnostech účasti muzejních knihoven. Průzkum fyzického stavu periodik, metody konzervace a důležité aspekty ochrany periodik – to byla témata prezentací PhMr. Bronislavy Bacílkové z Národního archivu ČR a Petry Vávrové z Národní knihovny ČR.

V přestávkách mezi přednáškami si knihovníci vyměňovali zkušenosti, prohlédli si nové ústecké muzeum a muzejní knihovnu. Součástí semináře byly také prezentace řady firem, které se věnují knihovnickým technologiím (AIP Beroun, Multidata Praha, KP-SYS, Scanservice, LANius) a výrobci zařízení a pomůcek do muzeí a knihoven (Bláha, Etna a EMBA). Seminář podpořila také firma Prokan a nakladatelství Albis international.

Velký dík za organizaci a financování semináře patří Muzeu města Ústí nad Labem, Asociaci muzeí a galerií ČR a Ministerstvu kultury ČR a speciálně knihovnicím ústeckého muzea Heleně Houfkové a Lucii Šejnohové.

Všechny dokumenty ze semináře, fotografie a příspěvky jsou zveřejněny na stránkách AMG pod záložkou Knihovnická komise (<http://www.cz-museums.cz>).

ŠTĚPÁNKA BĚHALOVÁ behalova@mjh.cz
Foto Jiří Preclík

Poučení z moudrosti předků

Čtení ve starých časopisech může být velice zajímavé a užitečné. Někdy objevíte i to, po čem jste vůbec nepátrali.

V polovině 19. století vycházel v Praze časopis *Hospodářské noviny*. Vydávala jej Cís. Král. Vlastenecká společnost v Království českém, jeho redaktorem byl v letech 1852–1862 lékař, český vlastenec a popularizátor přírodovědné, lékařské, zemědělské a jiné literatury, později politik F. S. Kodym. V čísle 33 z roku 1861 mě zaujal článek K. A. Richtra, rolníka z Morašic, který se obsahu časopisu zdánlivě vymyká. Autor se v něm zamýšlí nad potřebou a užitečností veřejných knihoven, současně vyzývá k budování obecních knihoven. Článek má název *Zařizujeme obecní knihovny*.

Že K. A. Richter daleko předběhl svou dobu, je nabitelní. Posuďte sami: „*Která obec pečuje o své vzdělání, pečuje tím samým o svou občanskou samostatnost i svůj hmotný statek. A co výborný prostředek, mimo školy a spolky, jsou k tomu jistě knihovny... vyzývám tedy vážené představené obcí, vyzývám všechny milé spolurolníky, by přičinili se k zařízení knihovny, nejlépe obecní, neboť bude-li knihovna postavena pod správu a dohlídku obecní, stane se obecným jménem.*“

A ještě jedna „aktualita“. Autor článku informuje čtenáře, že v jejich obci byla taková knihovna zřízena, že byl ustanoven „zvláštní český knihovník“, že knihovna obsahuje poučné knihy, slovníky, noviny a časopisy, které jsou evidovány v náležitém seznamu i v obecním inventáři. „*A co zvláštní oddělení bude podřízena knihovna školní.*“

Dnes, o sto padesát let později, nás tíží (ne)jedna velká můra. Školní knihovny většinou stagnují, přitom je nám teoreticky jasné, jak má školní knihovna 21. století vypadat. Skutečnost je ale většinou jiná. (V jedné takové jsem po šedesáti letech našla katalogizační lístky, které krasopisně psala moje paní učitelka.)

Diskutujeme a zamýšlíme se nad tím, jak dál se školními knihovnami. Většinou nejsou peníze, chybí odborní knihovníci ve školách. Objevily se i úvahy o spojení veřejných knihoven se školními. Každá z nich má ovšem jiné poslání. Ale kdyby se školní knihovna stala zvláštním oddělením veřejné knihovny a bylo by zachováno její specifikum, proč ne. Moudrosti našich předků vzdávám tímto hold.

MILADA PÍSKOVÁ

Knížní provenience v celcích Karel Teige a Ludmila Jiřincová

V knižních fondech oddělení základní knihovny Knihovny Národního muzea se nacházejí velice cenné osobní knižní celky, které se týkají představitelů české vědy a kultury. V rámci řešení grantového projektu Provenio (<http://www.provenio.net/>) se věnujeme podrobnějšímu zkoumání jejich provenienčních znaků, například exlibris, supralibros, dedikacím a rukopisným poznámkám. V tomto příspěvku představíme zajímavé knižní provenience, převážně dedikace, z osobní knihovny kritika a teoretika umění Karla Teige (1900–1951) a malířky, ilustrátorky a graficky Ludmily Jiřincové (1912–1994). Jejich osobnosti spojuje umělecká činnost v oblasti knižní grafiky a nadšení pro českou poezii, k jejímž básnickým sbírkám Teige i Jiřincová vytvářeli výtvarný doprovod.

Knižní celek Karla Teige je rozdělen mezi fondy Knihovny Národního muzea (3828 svazků) a Památníku národního písemnictví (511 svazků), kde je též uložena literární pozůstalost. Knihovnu tvoří převážně umělecko-historická literatura v češtině, francouzštině a němčině, soudobá česká a francouzská poezie, bibliofilie, politická (levicová) literatura a periodika. Teigeho knižní celek obsahuje mnoho typů knižních proveniencí. Nejčastější je rukopisné exlibris, tedy jeho vlastní podpis tvořený vždy křestním jménem a příjmením s datací, často i lokací, např. „Karel Teige 1926“ nebo „Karel Teige Paris 1922“. Karel Teige používal též řadu razítek podle svého bydliště, např. „karel teige, praha 2, černá 12a“ nebo „Karel Teige, Praha XVI., U Šalamounky 5“ aj. Velmi významné a početně zastoupené jsou dedikace od českých osobností, především básníků (Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, S. K. Neumanna, Jiřího Wolkeřa), dále E. F. Buriana, Josefa Šímy, Toyen, Jana Mukařovského aj., francouzských modernistů (André Bretona, Tristana Tzary aj.) a věnování od jeho životních partnerek Josefiny Nevařilové a Evy Ebertové. U dedikací je zajímavé, že jen malou část věnovaných knih si Karel Teige signoval.

Konkrétním příkladem dedikace je poděkování Jaroslava Seiferta v knize *Básně* (1929): „*Karlu Teigeovi přátelsky za jeho pěknou upravu této knížky jeho Seifert. 19 VI. 29.*“ Karel Teige typograficky upravil a vytvořil obálky k několika básnickým surrealistických sbírkám svého přítele Vítězslava Nezvala. Sbirka básní *Pět prstů* obsahuje dedikaci: „*Drahému příteli, básníku definic a poetistovi přítomnosti i budoucnosti Karlu Teigemu jeho Vítězslav Nezval. V Praze 6. II. 33.*“ Do knihy *Žena v množném čísle* napsal Vítězslav Nezval: „*Drahému příteli Karlu Teigemu, tuto knihu, která klepe na dveře zapověděného se surrealistickým pozdravem jeho Vítězslav Nezval. V Praze 26. IV. 36.*“

Osobní knihovnu Ludmily Jiřincové, která čítá přibližně 1140 svazků, převzala Knihovna Národního muzea roku 1997 jako dědictví společně se zařízením ateliéru z Ostrovní ulice v Praze. Knihovnu tvoří především umělecké publikace, odborná umělecká literatura a beletrie. Nejčastějšími provenienčními znaky v této knihovně jsou jednak vlastnické značky předchozích majitelů knih (např. razítkové exlibris malíře a grafika Jaroslava Nováka, Čtenářsko-ochotnického spolku Tyl v Přílepičích aj.), ale také podpisy (básníků Jakuba Demla, Josefa Hory aj.) a dedikace určené především Ludmile Jiřincové (od malířky Vilmy Vrbové-Kotrbové, matematika Ladislava Drse aj.). Výjimečně se v tomto celku nacházejí také grafická exlibris (např. grafika a ilustrátor „Dra. Chochola“ a exlibris spolku Sokol „Knihy Sokola“).

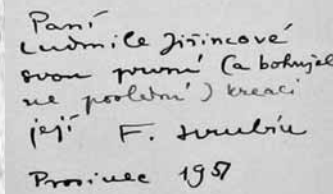
Příkladem věnování je text vepsaný do básnické sbírky z roku 1934 *Zpíváno z dálky*: „*Paní Ludmile Jiřincové svou první (a bohužel ne poslední) kreaci její F. Hrubín, prosinec 1951.*“ Třetí zpěvy staré Číny obsahují dedikaci literárního vědce, rusisty a překladatele Bohumila Mathesia: „*Paní Ludmile Jiřincové srdečně připisuje Boh. Mathesius. Praha, prosinec 1949.*“ Nádherná je rovněž malovaná dedikace Oty Janěčka v knize *František Halas dětem*: „*Vanoce 1954 Ota Lidušce.*“ (Viz 3. str. ob. Čtenáře)

JANA KONEČNÁ jana_konecna@nm.cz **PAVLA KUBOŠOVÁ** pavla_kubosova@nm.cz

Razítko Karla Teigeho

Dedikace Františka Hrubína Ludmile Jiřincové

Obrázky, které byste si do obýváku nepověsili, anebo možná ano

Povídková prvotina oceňované překladatelky Lenky Sobotové *Ilustrátorka a jiné obrázky*, která vyšla v nakladatelství Argo, zavede čtenáře do rozdílných prostředí dětské léčebny, sochařského ateliéru nebo rozpadajícího se rodinného statku. Různorodé kulisy slouží k rozehrání dějů podobně různorodých postav: stárnoucích sester, studentek na výletě, těhotné ženy či noblesní, do vysokého věku aktivní dámy. Ale ať už se jedná o sochaře nebo o redaktorku, všechny postavy řeší vlastně podobný problém. Ve svých relativně úspěšných a pohodlných životech nejsou šťastné a ať řeší banální trable, jako je červotoč v nábytku, nebo opravdové tragédie života, autorka je často zachycuje ve chvílích životních zlomů a rozhodnutí, jež někdy trvají jen okamžik.

Až na povídku *Sochařův večer* jsou hlavními postavami příběhů ženy a navzdory různorodým povoláním, osudům nebo věku jakoby autorka popisovala jednu a tutéž osobu. Jeden exemplář ženy, ke které patří atributy, jako je dobré vzdělání či zájmy na úrovni, které jí poskytují zázemí a jistou dávku sebevědomí. Ženu s nadhledem, schopnou sebeironie.

Pohled Lenky Sobotové na svět očima svých postav není laskavý. Není ani vtipný za každou cenu. Její ostré vidění se odráží v jazyce, který je přesný. V jejich precizně vystavěných dialogích dokáže bez zbytečných slov sdělit vše podstatné. Postavy mluví živým jazykem, kde byste čekali vulgární výraz, tam ho najdete. U mnoha figur si možná, tak jako já, budete moci dosazovat podoby svých sousedek, kolegů či kamarádek, tak uvěřitelně je dokáže autorka vykreslit. A i když některé scény partnerských nedorozumění mohou na první pohled působit lehce absurdně, zkuste se poptat kolem sebe, a možná s překvapením zjistíte, že takové věci se dějí, jen se o nich nemluví.

Povídka *Jaro na Kvítku* z prostředí dětské léčebny, kde matky dětí tráví dny i noci se

svými malými pacienty na rehabilitacích a procedurách, jsou unavené, vyčerpané a měsíce fungují „na volnoběh“, připisuje spisovatelka zajímavou kapitolu do společenského diskurzu o situaci matek pečujících o těžce handicapované děti. Nechává nám nahlédnout do světa žen, které soupeří s osudem bez šance na vítězství, některé absolutním sebeobětováním, jiné s úpěnlivou snahou zachovat si co nejvíce ze své identity. Přihlížením rozhovoru matek vychutnávajících si chvilku nočního volna, natěsnaných v nemocniční kuchyňce, získá čtenář mnohem reálnější a intenzivnější vzhled do problému, než by mohl získat sledováním hodinové televizní besedy s odborníkem. „*Holky, představte si,“ zavrtěla hlavou Iveta. „Já si dneska ráno málem připíchla kartičku na holý tělo, normálně na prso. Prostě jsem si zapomněla vzít triko,“ řekla a upravila si výstřih s už správně připevněnou kartičkou DOPROVOD PACIENTA. Všechny jsme na ni zíraly, jako by se nám před očima proměnila v zombie. „Myslíte, že už mi hrabe, co?“ rozesmála se. „Nejvtipnější na tom je, že jak se mi ten špendlík zapíchnul špičkou do masa, vůbec nic jsem necejtila! Já už prostě nic necejtím!“ Rozhostilo se ticho, přerušované jen tu a tam kradmým kroupáním chipsů. „Tak to seš teda úplněj fakír,“ prohodila Vladka, zatímco my ostatní jsme si svorně, jako jeden muž, přihnuly z hrnků.*

V povídce *Večirek pro dva* nechává hrdince, toužící po dítěti za každou cenu, protěct mezi prsty příležitostí, jakkoli nesmyslnou. Lehounce, jakoby po špičkách dokáže autorka protančit kolem dvou stárnoucích sester z povídky *Jablíčka*, které v jednom odpolední během pravidelné cesty na opuštěný statek nechává zažít moment prozření ze snů, tedy z jejich spřádacích plánů. Na dřevě lidských tužeb a frustrací

jde autorka bez obalu v povídce *Sochařův večer*, která je jediná vyprávěná mužskou postavou. V postavě sochaře obnažila beznaděj stereotypu rodinného života a vyčpělého vztahu. Dokáže popsat střet dvou vyhraněných osobností, jež vedou tichý boj o pozici, kdy s každou další bitvou nenávratně ničí možnost smíru.

Motiv zápasu mezi mužským a ženským pokolením se nese povídkami někde jako hlavní téma, jinde ho tušíme jen jako stín minulosti. A i když bych nerada knihu svazovala do úzké kazajky literatury pro ženy, myslím, že nelichotivý obraz mužských postav by mohl rezonovat hlavně u čtenářek. Příběhy končí bez náznaku smíření, jako by mužům šlo o něco jiného než ženám, jako by jejich touha po štěstí byla v přímém rozporu s životními plány žen. Ať už se v příběhu vyskytne ex-přítel, manžel či otec, vždy jako nevyzrálý, nezodpovědný jedinec, neschopný dospělého vztahu či smíření se závazky otcovství.

V téhle knize kladnou mužskou postavu nehledejte, šťastný vztah jakbysmet.

Autorčin jemnocit pro kresbu situací, čistou linii příběhu, kdy vše důležité je řečeno, naráží místy na stereotypnost některých postav, která děj zbytečně zplošťuje. Když je v příběhu milenka, tak mladá a hloupá, když špatná matka, tak žena na sociálním dně, která nerozumně otěhotněla příliš brzy. A ještě kvízová otázka: Jaké povolání vybrala spisovatelka Lenka Sobotová pro mladou osamělou ženu, starou pannu bez přátel, jejíž jedinou slastí je hrnek čaje, pohodlný ušák a knížka? Ano, je to knihovnice.

Ilustrátorka a jiné obrázky přes všechnu tu mizérii, již čtenářům v osudech postav předkládá, není rozhodně nijak depresivní knihou. Lenka Sobotová dokáže vtáhnout čtenáře do situace popisem tak přesným, že si leckde řekne: „Jistě, tak tohle tedy dobře znám.“ Mně se to podařilo zažít hned u první věty první povídky. A stejně tak snadno dokázala obdařit své postavy nadhledem a ironií, se kterou glosují nejen své zpackané životy, ale i své naděje na lepší příští.

EDITA VANÍČKOVÁ MAKOSOVÁ
školní knihovna Gymnázia Příbram

LENKA SOBOTOVÁ

(nar. 1970) vystudovala v Praze a Bostonu bohemistiku a anglistiku. Pracuje jako knižní redaktorka a překladatelka z angličtiny. Za své překlady děl Rose Treimanové a Jeanette Wintersonové získala třikrát ocenění Obce překladatelů. Je podepsána také pod překlady děl Isaaca Bashevise Singera.

DNY SEVERU: SEVERSKÝ HUMOR 22.–26. října 2013

Také letos chystá **Skandinávský dům** oblíbený multižánrový festival Dny Severu, v rámci kterého pozve do Prahy dva zajímavé severské literární hosty.

Setkání s dánskou spisovatelkou Astrid Saalbachovou 22. 10. 2013

Astrid Saalbachová patří bezesporu mezi nejvýraznější osobnosti současného dánského divadla, v roce 2004 získala významnou Cenu severských dramatiků. V rámci besedy během Dnů Severu pohovoří nejen o svých třech dramatech, která v dubnu 2008 vyšla v nakladatelství Elg jako součást trilogie *3x3 Norén Fosse Saalbachová*, ale i o svém zatím posledním díle – románu *Fordrívelsen* (Vyhnání, 2011). *Moderovanou besedu s autorkou doplní scénické čtení. Český a dánský, tlumočeno do češtiny.*

Setkání s norským spisovatelem Jonem Øysteinem Flinkem 25. 10. 2013

Norský autor Jon Øystein Flink (nar. 1976) je českým čtenářům znám z knihy *Smrt, sex a manželství* (Sex, død og ekteskap), kterou před dvěma lety vydalo nakladatelství Vakát. Již název této knihy dává tušit, že Flink ve svých dílech velice rád pracuje s ironií a nadsázkou. *Moderovanou besedu s autorem doplní scénické čtení. Český a norský, tlumočeno do češtiny.*

Skandinávský dům působí jako kulturně vzdělávací centrum, jehož hlavním cílem je prezentace kultury zemí evropského Severu (Dánsko, Estonsko, Finsko, Island, Litva, Lotyšsko, Norsko, Švédsko) v České republice. Za tímto účelem pořádá rozmanité kulturní akce (přednášky, literární besedy, filmová promítání, výstavy, hudební akce), provozuje informační webové stránky a knihovnu severské literatury. Více informací na www.skandinavskydum.cz.

Mí čtenáři mi rozumějí...

Pravidelně jsem v kontaktu se *Čtenářem* i čtenářem. A obojí je inspirativní a k užítku. Obsah *Čtenáře* znáte, ale naplňuje vás také setkání se čtenáři?

Nemyslím tím to, že striktně vykonáváte práci obsaženou v pracovní náplni a pak vás obohatí ☺ mzda. Mám na mysli poklady, kterými jsou sami čtenáři. Uvědomuji si, že i nepřijemný a konfliktní návštěvník knihovny může být přínosem. Posílujete tak při setkání s ním trpělivost, asertivitu a děkujete rodičům za dobré vychování, které brání říci mu nahlas, že vám hnul žlučí. Pokud takového nemáte, gratuluji a přeji k ukázkové sestavě vaší čtenářské základny.

Mí čtenáři jsou oběho ražení. Už vím, kdo přijde do knihovny vždy dobře naladěný a kdo je permanentně zamračený. Mnohé poznám podle chůze a někteří chodí zásadně deset až čtyři minuty před zavíračkou. Ví, kdo si co půjčuje a přibližně kolik kusů, téměř všichni mají v čítárně „svá“ místa a nesednou si jinam. Přesně vím, který počítač kdo obsadí a kdo bude také něco tisknout. Jsou i tací, kteří si hlídají „své“ knihovníky a mají přehled o jejich směnách a dovolených. Dokonce se neváhají zeptat.

Dostala jsem již kytičku, blumy, spoustu receptů i návodů na pletení a některé čtenářky mi chodí ukazovat i výsledky své ruční práce. Znam z vyprávění děti, vnuky a další příbuzné, vím, kdo z nich je šikovný a která vnučka je podle mínění babičky lempl. Někteří dobrodinci mi hlásí i pohyb mého syna po městě, jiní zase, kde je jaká sleová akce, kde otevřeli novou pekárnu, kam je dobré jít na večeři a které restauraci je radno se vyhnout. Nastudovala jsem si základy některých

chorob a například k tématu cukrovka, epilepsie, štítná žláza, klouby nebo zubní náhrada mohu položit i doplňující dotaz a vypadat tak velmi zasvěceně. Hodí se mi i kynologické zaměření mé rodiny a znalosti psích plemen, nemocí i úskalí výcviku jsou v knihovně na místě. Mým šálkem čaje je česká historie a i na toto téma mohu, někdy i téměř odborně, se čtenářem pohovořit. Pokud se objeví nový, hovorů chtivý čtenář a „jeho téma“ mě doposud míjelo, považuji téměř za svou povinnost se na příště připravit. On mě zcela jistě vyzkouší. Minimálně prověří mou paměť. Mé vzdělávání je tak permanentní, obory však beru napříč spektrem.

Nevím, jak je to u vás, ale u nás bývají častými a hojnými návštěvníky knihovny převážně v zimních měsících lidé bez domova. Jsou to velmi vzdělaní lidé. Stále studují a mají mimořádný přehled informací z *Katky*, *Střelecké revue*, *dTestu*, *Blesku* a i jiné časopisy mají přečtené od A do Z. Chodí k nám i jeden cestovatel, který ten atlas světa už musí umět zpaměti. Ovšem zajímavé je, že má stále otevřeno na Austrálii a Oceánii.

Svou práci vykonávám částečně také po pracovní době. Čtenáři se na mě culí na ulici a protože „se známe“, ptají se mě na různé autobusové spoje, otevírací dobu úřadů, na můj nákup v tašce, co budu vařit a jestli mi není horko. Také vyžadují informace o knize nebo periodiku na nevyžádání přivezou svým malým i velkým čtenářům v čekárně u lékaře a někteří chtějí i rezervaci.

S lítostí myslím na kolegyně a kolegy, kteří byt v knihovně, jsou zavřeni v zázemí a nemají kontakt s těmi, již knihovnu dělají knihovnou. Se čtenáři. Přicházejí o hodně.

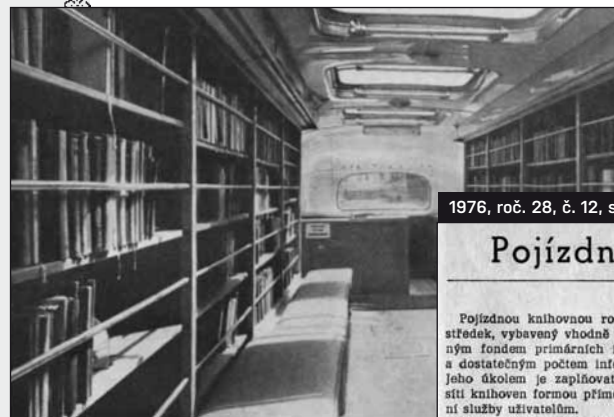
CO PRO VÁS PŘIPRAVUJEME...

- Rozhovor s Ing. Martinem Vopěnkou, předsedou Svazu českých knihkupců a nakladatelů
- Co se půjčovalo ve veřejných knihovnách v roce 2012
- Knihovnický podzim – od Happeningu po Knihovnu roku
- Ze současné britské literatury... a další příspěvky

1951, roč. 3, č. 6, str. 158

Pojízdna knihovna ministerstva informací a osvěty přidělená KNV v Ústí n. L. Záběr avédy o šestém zdjmu ústeckých čtenářů

1963, roč. 15, č. 11, 3. str. obálky

Již patnáct let...

Nepřetržitě od počátku ledna 1949 zajíždí pojiždna knihovna do okrajových částí města Prahy. Plných patnáct let dováží svým čtenářům krásnou i naučnou literaturu. Pražská městská knihovna má bibliobusy dva: jeden je určen pro dospělé a druhý pro děti a mládež. Na volné přístupných regálech je v každém skoro 2000 svazků. Pojiždne knihovny mají své vlastní skladiště literatury (přes 37 000 knih), ale na vyžádání přivezou svým malým i velkým čtenářům knihy z více než milionového fondu ústřední městské knihovny. Ročně půjčují pražské bibliobusy přes 100 000 knih a připravují desítky různých akcí (m). s malými čtenáři natáčí Čs. rozhlas pravidelné relace o naučné, zvláště technické literatuře). Mají zapsáno na dva a půl tisíce čtenářů a jejich počet roste i – klesá. Tam, kde bibliobus kolem sebe shromáždí větší čtenářskou obec, se totiž založí stálá knihovna a bibliobus začne jezdit na novou stanici do dostaveného sídliště, k právě otevřené škole, na místo, odkud měli občané až do té doby dost daleko za bezkou knihou. rm

Mobilní knihovny

HISTORIE MOBILNÍCH KNIHOVEN NA NAŠEM ÚZEMÍ

První zmínky

V minulosti byly bibliobusy v naší zemi poměrně oblíbeným typem knihovny. Nepochybně k tomu přispívala špatná dopravní struktura a dobrá finanční zajištěnost knihoven. První nápad na zřízení bibliobusu se zrodil v roce 1907 ve Čtenářsko-vzdělávacím spolku v Napajedlech, čímž o více než padesát let předběhl historický vývoj v knihovnické oblasti nejen u nás, ale v celé Evropě. Knihovnikem, který navrhl, aby nákladem tohoto spolku byly pořízeny tři „kočovní knihovny“, byl místní učitel Václav Sova. Podle jeho návrhu byly uvedeny do provozu ne tři, ale dvě takové pojiždne knihovny, dnes odborně nazývané bibliobusy, a byly nabídnuty k užívání okolním obcím. Každý bibliobus měl přes sto svazků a zájem projevil například obec Topolná, Halenkovice či Žlutava. Tímto činem spolek předběhl moderní trendy v knihovnictví a zapsal se do knihovnických dějin.

Období mezi léty 1950–1960

Městská knihovna v Rýmařově se snažila zkvalitnit své služby a péči o malé vesnické pobočky pomocí bibliobusu, který jednak doplňoval a vyměňoval knihy v jednotlivých vesnických pobočkách s ústředím a zároveň objížděl ty vesnice a osady, které měly do jiných knihoven v okrese špatný přístup.

1976, roč. 28, č. 12, str. 417

2006, roč. 58, č. 9, str. 294

Pojízdna knihovna a její funkce

Pojízdnu knihovnou rozumíme dopravní prostředek, vybavený vhodně vybraným a uspořádaným fondem primárních informačních pramenů a dostatečným počtem informačních pracovníků. Jeho úkolem je zaplňovat bílá místa v územní síti knihoven formou přímé výpůjčky a informačních služeb uživateli.

Rozvoj knihovnicko-informačních služeb pomocí pojiždnych knihoven v jednotlivých státech a územních celcích světa se od samého počátku svého vývoje zaměřuje převážně na doplňování sítě veřejných (lidových) knihoven a na kulturně-osvětovou činnost. Do sféry vědeckých a odborných informačních institucí využívání pojiždnych knihoven dosud téměř neproniklo.

V podstatě doporučují odborníci tento typ služeb pro obce s 1000–2000 obyvateli a jako akční obvod pro jednu pojiždnu knihovnu vymezují území až s 20 000 obyvateli. Tady je však třeba vzít v úvahu hustotu osídlení oblasti působení pojiždne knihovny a dbát na to, aby doba, nutná k přemístění vozidla mezi stanicemi byla úměrná výpůjční době a počtu uživatelů. Stejně tak je nutné počítat s místními klimatickými podmínkami a se stavem komunikací, aby byla zachována přiměřená životnost vozidla, a aby mohl být dodržen pravidelný jízdní řád.

V ČSSR patří širší využití pojiždnych knihoven ve venkovských oblastech zatím minulosti. V současné době úspěšně rozvíjí činnost na tom-

1987, roč. 39, č. 6, str. 190

Interiér bibliobusu OK Litoměřice

že okresní knihovnictví potřebuje různou změnu, obrodu, radikální řešení bez ohledu na finanční prostředky, nutné personální změny, obtížná a vleká jednání a zdůvodňování.

Velmi nám v tomto období pomohla podpora a pomoc našeho odboru kultury ONV v Litoměřicích, který se postavil za náš záměr – nahradit neprosperující, neefektivní služby podprůměrných knihoven v malých osadách novou, progresivní službou – zajišťováním základních i speciálních požadavků pojiždnu knihovnou.

Cesta z Prahy do Culpeperu aneb Kongresová knihovna trochu jinak

Letos v dubnu jsme se opět vydali za velkou louží. Cílem naší společné cesty, s kolegyní z MKP Kateřinou Vojířovou, byly knihovny na východním pobřeží Spojených států amerických. Po zdoluhavých přípravách, především nepřeborném množství e-mailů do vybraných knihoven, se nám podařilo v prvním týdnu uskutečnit návštěvu centrální pobočky knihovny Free Library of Philadelphia, knihovny, která stárím, velikostí poboček či samotnou budovou velice připomíná knihovní síť Městské knihovny v Praze. Setkání s ředitelem pobočky Donaldem Rootem, samozřejmě proběhla zdoluhavá debata na téma „vše o knihovnách“, bylo zajímavou vsuvkou v průběhu celé exkurze po budově. Prohlídka, spíše bych měl říci, že to vypadalo jako zaučování nového pracovníka, byla se všim všudy – pohled do zákulisí financování knihovny, rozložení oddělení v knihovně, kdo vlastně chodí do skladu pro knížku, vzácné sbírky v podobě hliněných destiček, svitků či pergamenu až po oddělení digitalizace a oddělení ochrany fondu. Jedna z věcí, která nás hned na začátku cesty příjemně překvapila, byla veliká ochota sdílet, ale i přijímat informace, ochota ukázat postupy, podílet se o zkušenosti a v neposlední řadě pomoc lidská (v podobě úschovy zavazadel v nacházejícím průběhu naší cesty). Takovou věc zřídka zažijete v našem prostředí...

To, že jsme se nacházeli ve Philadelphii, nám umožnilo sejít se s ikonou v oblasti ochrany zvukových a obrazových dokumentů Georgem Bloodem. V jeho soukromé firmě nás čekalo první setkání s problematikou digitalizace AV dokumentů.

George Blood, L.P., Philadelphia, Pennsylvania, USA (www.georgeblood.com)

Soukromá firma, která se již více než 20 let zabývá úpravou, ochranou a zpřístupňováním zvukových a obrazových dokumentů všech možných formátů – od edisonových válečků,

šlakových desek (v Americe jim neřeknou jinak než 78) až po magnetofonové pásky, kompaktní disky či filmové pásy. Firma spolupracovala a stále spolupracuje na velkém množství projektů s institucemi, jako jsou The Philadelphia Orchestra, The Boston Symphony Orchestra nebo Library of Congress.

Společná fotka s G. Bloodem (uprostřed)

Ve firmě se setkáváme s Georgem Bloodem, majitelem firmy, se kterým se hned od začátku bavíme ve velmi přátelské rovině a dostáváme od něj rady v podobě důležitých dokumentů pro naši práci, jaké formáty máme používat, jak se stavět k nahrávání a mnoho dalších doporučení. Předáváme informace ohledně našeho pracoviště a probíráme plány projektů, které se v budoucnu pokusíme rozjet.

Prohlídka začíná ve skladu u velkého množství kazetových přehrávačů, studiových pultů a nahrávacích zařízení na magnetofonové pásky. Zjišťujeme, že mnoho starých nahrávacích zařízení na magnetofonové pásky značky Studer nemá jen Britská knihovna (oddělení Sound and Vision), ale i George. A to nás utvrdilo v tom, že museli skoupat vše, co ještě zbylo na trhu. Většina z těchto zařízení se instituce zbavovaly ve velkém, bohužel ne pomocí bazarů či zastaváren, ale sešrotováním, takže na trhu jich již není takové množství, co bývalo dříve. Vysvětlení je ale prosté, firmy a některé instituce (British Library, Library of Congress atd.) si dělají zásoby do budoucna. Po prohlédnutí dílny, jedné z nejdůležitějších částí firmy, kde opra-

vují či předělávají zařízení k obrazu svému, se postupně dostáváme až do nahrávacích studií.

Studií je pět, každé se zaměřuje na jiný zvukový či obrazový nosič, takže prohlídka všech je velice zajímavá, neboť se zde setkáváme nejen s kazetami, páskami, ale i starými šlakovými deskami (než jsme našli správné anglické slovo, tak jsme se docela zapotili, jednoduše je nazývají, jak jsem zmínil, 78) či fonoválečky. Jednou z největších zajímavostí je upravený gramofon, který v reálném čase dokáže nahrávat čtyři signály skrze čtyři samostatná raménka s jehlou. Žádní troškaři...

Unikátní gramofon

Ukázka velké serverové místnosti trochu připomíná první sálové počítače. Zaplněno až po strop. Postupně se dostáváme až k dohodnutí další schůzky, a to na konferenci IASA ve Vilniusu v Litvě v říjnu tohoto roku. George nám ještě zjišťuje, jaké kontakty by se nám mohly hodit po „zbytek naší cesty“, a po velmi vyčerpávající době strávené ve studiích se loučíme a vyrazíme dál.

Cesta pokračovala dál na sever přes Boston do kanadského Montrealu, kde jsme se setkali s profesorem Ichirem Fujinaga, který vede zvukové laboratoře na McGill University, přes Toronto a kolem Niagarských vodopádů na jih až do D.C. Tímto okruhem jsme se vrátili zpět do Ameriky a dostali se až ke kořenům moderního knihovnictví, k Mekce všech knihoven – Library of Congress.

Washington, D.C., nebyl na začátku naší cesty vůbec v plánu, ale když už se dostaneme na východní pobřeží, nebyl by to hřích nejít se podívat do Library of Congress? Dobrá, tedy pojedeme! Ale nastal menší zádrhel. Jak sehnat ten

správný kontakt a nejt „jen“ na prohlídku pro turisty? První kontakt, který se nám podařilo získat, byl od kolegů z British Library. Další nám byl předán od George Blooda... Jede se do Washingtonu!

Každý, kdo se točí kolem knihovnictví, zná pojem Library of Congress. Všichni vědí, že se knihovna nachází v hlavním městě Spojených států amerických ve Washingtonu, D.C. Málokdo ale ví, kde se nachází jedno z nejlépe vybavených pracovišť na úpravu zvukových a obrazových dokumentů Packard Campus for Audio-Visual Conservation. To sídlí jižně 115 km od D.C. v malém městě Culpeper. Pracoviště, které je jednou z dominant Kongresové knihovny.

Library of Congress, Packard Campus of Audio-Visual Conservation, Culpeper, Virginia, USA
(www.loc.gov/avconservation/packard)

Kongresová knihovna se nachází, stejně jako budova Kapitolu, přímo na Capitol Hill. Stará budova (Thomas Jefferson building) a dvě nové (James Madison building, John Adams building) tvoří silný trojúhelník, který nejde přehlédnout. Ale když se řekne Library of Congress, nejsou to jen budovy v hlavním městě Spojených států, je to také jedno z nejmodernějších středisek na úpravu audiovizuálních dokumentů ve vzdáleném Culpeperu. Packard Campus of Audio-Visual Conservation nebo chcete-li Packardovo středisko na ochranu au-

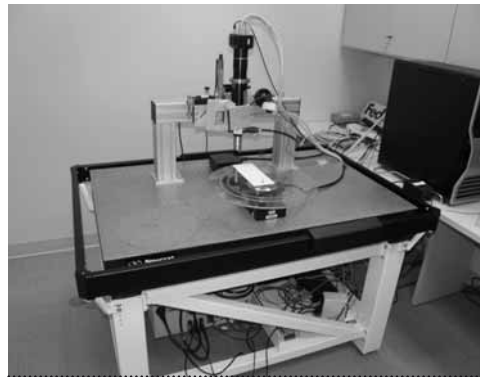

Packard Campus v Culpeperu

diovizuálních dokumentů všeho druhu. Setkat jsme se měli s vedoucím oddělení zvukových dokumentů Eugenem DeAnna. Brzo ráno se tedy vydáváme na hodinu a půl dlouhou cestu

do Culpeperu ve státě Virginia. Objekt se nachází mimo město, ale je velice dobře přístupný. Setkáváme se s Eugenem a pomalu procházíme celým objektem. Hned na začátku zjišťujeme, proč se budova jmenuje Packard Campus. Nebyly by to Spojené státy, kdyby se někdo nepodílel sponzorstvím na vybudování nějak zaměřené instituce. I zde... Nadace Davida Packarda, spoluzakladatele známé firmy Hewlett-Packard, pomohla vytvořit toto impozantní místo. Budova je vystavěna na bývalém bunkru federálních zásob, tudíž nejlepším místě, kde uchovat skvosty americké historie zachycené na filmu či fonoválečcích. Psát krok za krokem, kam jsme se podívali či co jsme viděli, na to by nám nestačilo ani deset stránek textu. Zkráceně napsáno, prošli jsme úplně vše tak, jak přichází a následně prochází dokument procesem digitalizace. Za zmínku stojí, že ne vše, co se dostane do knihovny, je automaticky připraveno k digitalizaci. Kritéria výběru musejí být tvrdá na všechny dokumenty. Mezi největší zajímavost, která stojí za zmínku, patří spolupráce LOC s vlastníky práv firmy Virgin. Možnost volně pracovat s hudebními záznamy na gramofonových deskách firmy Virgin je velkým lákadlem jak pro fanoušky, tak i pro laickou veřejnost. Vše je přístupné na webových

stránkách. Nebyla by to Kongresová knihovna, aby neměla nějakou zajímavost nebo spíše vymoženost. Dvě zařízení. Jedno zvané SAMMA (System for Automated Migration of Media Assets), které se stará o nahrávání největší kolekce videokazet na světě. Zvládá v reálném čase nahrávat deset kazet najednou a denně nahraje 1 TB dat. Druhé zařízení IRENE (Image,

Zařízení IRENE

Reconstruct, Erase, Noise, Etc.) bylo zkonstruováno vědci z Lawrence Berkeley National Laboratory a opticky snímá poškozenou gramofonovou desku a vytváří digitální obraz drážky ve vysokém rozlišení.

Po návštěvě Packardova Campusu Kongresové knihovny v Culpeperu jsme se opět vrátili do Washingtonu. Další den jsme se vydali s kontaktem od Eugena do budov Library of Congress, a to James Madison building, nejmladší ze tří budov v D.C., a dále pak do hlavní budovy Thomas Jefferson building.

Library of Congress, Preservation Research and Testing Division, Washington, D.C., USA

V budově James Madison jsme se cestou spleťtých chodeb dostali až ke dveřím Preservation Research and Testing Division, kde jsme měli mít setkání s vedoucí oddělení Fenellou France. Bohužel ze setkání sešlo, neboť Fenella se nacházela na konferenci. Po krátkém představení na pracovišti se nás ujal zástupce vedoucí a postupně jsme začali procházet místnosti, které patří pod toto oddělení. Od chemických laboratoří, pracoviště na ochranu dokumentů až k sa-

Zařízení SAMMA

Library of Congress

motným laboratořím, které se zabývají analýzou zvuku.

Další částí exkurze v této budově bylo navštívení hudebního oddělení NAVCC Reading Room, kde bylo možné zhlédnout práci z Culpeperu. Bohužel, ne všude se dostanete tak lehce. Bylo nám řečeno, že nejdříve musíme být členy knihovny. Za necelých dvacet minut jsme jimi byli. Stačí vyplnit jeden formulář, mít s sebou pas, nechat se vyfotit a počkat si na průkazku. Jednoduché, že?

Text a foto **FILIP ŠÍR** • filipsir@gmail.com

Část textu tohoto článku byla přetištěna se svolením časopisu *Duha*.

KNIHOVNÁM V MALÝCH OBCÍCH

VĚRA ŠKRAŇKOVÁ • skrankova@mknachod.cz

Obecní knihovna ve Velichovkách

Obec Velichovky leží v náhodském okrese, je známá moderně zařízenými lázněmi, jejichž tradice se začala psát před 110 lety. I knihovna má svoji tradici. My se ale budeme zabývat její moderní historií. Od roku 1981 vede místní knihovnu paní Eva Ambrožová. V roce 2005 vytvořila obec pro knihovnu příjemné prostředí v nově zrekonstruovaném „zámečku“, bývalé tvrz, ve které je sídlo obecního úřadu. Knihovna má nově vybavené prostory, ve kterých má přehledně uspořádaný knihovní fond. Sousedí se zasedací síní, kterou také může využívat pro svoji činnost. To poznali i knihovníci obecních knihoven okresu, kteří zavítali do Velichovek na exkurzi.

V obci je základní škola, která často využívá služeb knihovny. Z řad jejích žáků vznikl i čtenářský kroužek, který se schází v knihovně každé pondělí. Děti se seznamují s literaturou, s činností v knihovně, ale také samy aktivně vystupují s programem k různým akcím v obci. Na dětské dny chystají soutěže s pohádkovou tematikou, kulturní program na Vitání jara, Svátek matek, oslavu sv. Martina, Vánoce v kostele. Připravují také jednoduchá divadelní představení pro děti z mateřské školy. Odměnou jim potom je Noc s Andersenem, na kterou se každoročně moc těší. Také se někdy účastní celookresního setkání tzv. „minisjezdu“ dětských čtenářů okresu Náchod. Děti z mateřské školy chodí do velichovské knihovny pravidelně každý měsíc již několik let. Knihovnice pro ně připravuje spolu se staršími dětmi ze čtenářského kroužku atraktivní program.

Interiér knihovny

Hádanky, ukázky ze zajímavých knížek, někdy děti sehrají i divadlo s loutkami, které si samy vyrobily. Děti si každý měsíc vypůjčí vybranou knížku a doma si ji pak společně s rodiči přečtou. O úspěšnosti akcí knihovny svědčí i poděkování, která jsou uveřejňována ve *Velichovském zpravodaji*. V prostorách knihovny jsou vystavovány výtvarné práce dětí.

V roce 2012 byl v knihovně zaveden knihovní systém Clavius, od roku 2006 je v ní internet, který využívají i lázeňští hosté, již obdivují i prostředí místní knihovny. Ta doplňuje svůj knihovní fond a využívá výměnné fondy Městské knihovny v Jaroměři. Přispívá k dobré reprezentaci své obce v soutěži Vesnice roku. Za svoji činnost byla v roce 2007 odměněna titulem Knihovna roku Královéhradeckého kraje.

Z knihoven...

Pirátská loď a graffiti v petřvaldské knihovně!

Často se říká, že dobrá kniha vezme čtenáře tam, kde ještě nikdy nebyl. Pravidelné čtení přináší větší klid a moudrost. Co však udělat, abychom do knihovny přiměli chodit lidi, kteří tam ještě nikdy nebyli?

Pokud nevychováme čtenáře mezi dětmi, nemůžeme přemýšlet o budoucnosti a vzdělané společnosti. Oblast, kde nejvíce pociťujeme absenci čtenářské aktivity, je mezi dospívající mládeží. Jinými slovy řečeno, teenageři k nám chodí pouze tehdy, nemají-li zrovna jiný přístup k internetu. Ti uvědomilejší pro doporučenou četbu. Dětská oddělení si na návštěvnost nemůžou stěžovat, děti do nich chodí rády a často tam tráví volný čas. Je však smutné, že po dosažení určitého věku z velké části do knihovny nepřijdou.

Alespoň tak jsme to pociťovali v naší knihovně. Jak tuto situaci změnit? Nápady byly, jen šlo o to, dát jim nějakou formu, nějaký rámeček. Tohoto nejsnadnějšího úkolu se ujala paní Marta Kačorová, která je známá mnoha skvělými proměnami obytných prostor v televizním pořadu *Bydlení je hra*. A protože jsme chtěli, aby i knihovna

byla „tak trochu hra“, nechali jsme se inspirovat piráty a najednou již nemáme dětské oddělení, ale moře (knih) s ostrovem a s pirátskou lodí. Kdo se podívá pořádně, uvidí i piráty, poklad a spoustu dobrodružství.

Ani oddělení pro dospělé čtenáře nepřišlo zkrátka. Část regálů je zbrusu nových, originálně vyrobených z OSB desek, část jsou zrenovované dřevěné police z původního dětského oddělení. Dokreslují tak atmosféru prostoru, kde se setkává mladá generace s tou starší. Celý prostor knihovny je barevně sjednocený výmalbou a novým nátěrem regálů ve studovně.

Knihovny obecně již dávno nejsou strohými půjčovnami s řadami seřazených knih, kde je možné mluvit pouze šepetem, a jiný zvuk než šustění papíru při obrácení stránek má za následek zamračený pohled knihovnice a přísné

napomenutí. Knihovny dnešního světa se stávají jakýmsi obývacím pokojem daného města, obce. A aby čtenáři v knihovně trávili více času, než je nezbytně nutné k vypůjčení knih, je potřeba, aby se v ní cítili jako doma. Je vcelku pochopitelné, že mladí lidé od přibližně 13 let se v dětském oddělení mezi Krtkem a vílou Amálkou cítí poněkud rozpačitě. Nejsou již malými dětmi a ani sebekrásnější pirátská loď je asi nenadchne. Knihy v oddělení pro dospělé je také zrovna ještě nelákají, nejsou totiž ještě ani dospělí. Vypadá to, že pro dospívající není v knihovně místo, které by je oslovilo, kde by rádi pobýli, které by si zasloužilo označení „cool“. Proto jsme se rozhodli vybudovat právě pro věk teenagerů prostor, který bude jednoznačně splňovat zmíněné označení. Stěny zde zdobí originální graffiti, pohodlí zajistí sedací vaky a zábavu pak spousta knih a časopisů nejrůznějších žánrů.

Celá realizace projektu nám trvala přes dva měsíce, během kterých byla knihovna pro veřejnost uzavřena. Doufáme, že nám to po jejím zhlédnutí všichni odpustí (více na www.petrvald.knihovna.cz).

Modernizace knihovny proběhla v rámci projektu *Kulturní pohraničí – vytvoření moderní kulturní infrastruktury v Jasienici a v Petřvaldě*, který je spolufinancován z Fondu mikroprojektů Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika – Polská republika 2007–2013.

MONIKA MOLINKOVÁ

CZ PL Cíl 3 / Cel 3
2007.2013

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
PŘEKRAČUJEME HRANICE

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO
PRZEKRA CZAMY GRANICE

Foto archiv knihovny

Školní čtenářské kluby

Na webových stránkách Knihovny Václava Štecha ve Slaném najdete odkaz na čtenářské kluby. Důvodem propagace klubů je to, že jsme zapojeni do projektu, který podporuje rozvoj čtenářské gramotnosti. Celý název projektu je *Brána ke vzdělání – školní čtenářské kluby posilující rovné příležitosti dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Jedním z jeho cílů je zvýšit možnosti na vzdělání u dětí, které pocházejí z nepodněného či sociálně slabého prostředí. Projekt probíhá ve 13 školách po celé republice a v některých městech byly do projektu přizvány i knihovny. Ve Středočeském kraji je to naše knihovna, Městská knihovna Kolín a Městská knihovna Sázava.

Čtenářské kluby se scházejí jednou týdně po dobu školního roku a je jim vyhrazena místnost, kde mají děti připravenou klubovou knihovničku s volně přístupnými knihami, které si mohou prohlížet, číst a půjčit domů. Vyprávějí si o přečtených knihách, doporučují je kamarádům, povídají si o situacích, které je při čtení zaujaly, a také si hrají a zažívají spoustu zábavných chvil se spolužáky a s knihami. Na programu každé schůzky je lekce, která

má za cíl dětem čtení a knihy přiblížit a nadchnout je k četbě. Lekce připravují manažerky klubu, učitelka a knihovnice, které prošly školením. Více o projektu a ukázky lekcí si můžete vyhledat na www.ctenarskekluby.cz.

Proč jsme se rozhodli zapojit se do projektu? Nejen proto, že jsme byli osloveni, ale zejména proto, že rozvoj čtenářské gramotnosti do knihovny patří. Jako každá knihovna se snažíme získávat nové čtenáře a toto může být jedna z cest. Knihovnice – manažerky klubů – se učí, jak dětem pomáhat, aby rády četly, aby si uměly samy

Foto archiv knihovny

Čtenářské kluby

vybrat knihy ke čtení, povídaly si o nich a vzájemně si je doporučovaly. Také se naučily používat postupy, které pomohou dětem porozumět textu, např. propojovat to, co čtou, s tím, co již znají, předvídat text podle obrázků, převyprávět příběh, nalézt v knihách zajímavé informace apod.

Rok a půl činnosti čtenářských klubů ve Slaném nás všechny zúčastněné, ale i knihovnu, obohatil. Do knihovního fondu přibylo několik příruček o tom, jak pracovat s „nečtenáři“, o rozvoji čtenářské gramotnosti, o základech čtení, skvělý časopis *Kritické listy* apod. My knihovnice jsme díky úzké spolupráci s učitelkami více poznaly jejich práci a nahlédly pod pokličku pedagogiky. Všichni jsme ale prožili mnoho – pro nás knihovníky zvlášť – poučných chvil s malými „nečtenáři“. Zajímavé bylo zjištění, proč tyto děti nečtou a potěšující a radostné byly jejich první čtenářské úspěchy. Blízký vztah ke knihovnicím tyto děti přivedl do knihovny.

Povídání a doporučování přečtených knih mezi dětmi probíhá v mnoha knihovnách, ale účastní se ho děti, které čtou. Do naší knihovny chodí některé děti pouze na počítač a čtení je „nebavi“ nebo prostě nenašly tu svou „správnou“ knihu. Možná čtenářské kluby v režii knihovnic v dětském oddělení by malým „nečtenářům“ pomohly najít cestu ke knize. Určitě kluby v knihovnách nebudou nic nového, ale díky zkušenostem z projektu by mohly fungovat jinak, nově.

NAĀDA ROLLOVÁ
knihovnice a manažerka klubu

Před 110 lety, 1. 11. 1903, zemřel **Theodor Mommsen** (*1817), německý historik, právník a politik, druhý nositel Nobelovy ceny za literaturu (1902), jeden z mála, který ji získal jako autor výhradně odborné literatury (monumentální *Římské dějiny*).

Před 110 lety, 1. 11. 1903, se narodil francouzský básník a dramatik **Jean Tardieu** (†1995).

Před 455 lety, 3. 11. 1558, se narodil **Thomas Kyd** (†1594), anglický dramatik alžbětinské éry, autor *Španělské tragédie*.

Před 210 lety, 4. 11. 1803, se narodil a před 160 lety, **3. 11. 1853**, zemřel **Jan z Hvězdy**, český obrozenecký spisovatel a kněz (vl. jm. Jan Jindřich Marek).

Před 120 lety, 4. 11. 1893, se narodil italský spisovatel **Carlo Emilio Gadda** (†1973).

Před 95 lety, 4. 11. 1918, zemřel anglický básník **Wilfred Owen** (*1893), jehož básně použil ve svém *Válečném rekviem* skladatel Benjamin Britten.

Před 70 lety, 5. 11. 1943, se narodil americký dramatik, spisovatel, scenárista a herec **Sam Shepard**, nositel Pulitzerovy ceny za hru *Pohřbené dítě*, autor scénářů k filmům *Zabriskie Point* M. Antonioniho či *Paříž, Texas* W. Wendersa.

Před 50 lety, 5. 11. 1963, se narodila česká básnička **Sylva Fischerová**.

Před 135 lety, 6. 11. 1878, se narodil ruský spisovatel **Michail Arcybašev** (†1927), autor románu *Svůdce*.

Před 70 lety, 6. 11. 1943, se narodil ruský spisovatel **Saša Sokolov**, žijící v emigraci, autor románů *Škola pro hlupáky*, *Mezi psem a vlkem* a *Palisandria*.

Před 175 lety, 7. 11. 1838, se narodil francouzský spisovatel **Auguste Villiers de l'Isle-Adam** (†1889), představitel symbolismu.

Před 100 lety, 7. 11. 1913, se narodil francouzský spisovatel, filozof a esejista **Albert Camus** (†1960), nositel Nobelovy ceny za literaturu (1957), autor románů *Cizinec*, *Mor* a *Pád*, povídek *Exil a království*, esejů *Mýtus o Sisypovi* a *Člověk revoltující* a dramatu *Caligula* a *Nedorozumění* či adaptace Dostojevského *Běsů*.

Před 80 lety, 7. 11. 1933, zemřel francouzský básník **Jehan Rictus** (*1867).

Před 105 lety, 8. 11. 1908, zemřel francouzský dramatik **Victorien Sardou** (*1831), autor hry *Tosca*, která se stala předlohou slavné Pucciniho opery.

Před 60 lety, 8. 11. 1953, zemřel ruský spisovatel **Ivan Bunin** (*1870), první ruský nositel Nobelovy ceny za literaturu (1933), autor mnoha povídek a novel (např. *Mítova láska*) a románu *Život Alexeje Arseňjeva*.

Před 195 lety, 9. 11. 1818, se narodil ruský spisovatel **Ivan Sergejevič Turgeněv** (†1883). Pocházel z bohaté šlechtické rodiny, studoval literaturu a filozofii, procestoval téměř celou Evropu. Působil na ministerstvu vnitra a pak odešel do Francie. Rusko navždy opustil na protest proti carskému režimu. Ve Francii se stýkal s Flaubertem či Zolou, a také zde zemřel. Patřil k předním představitelům liberálního křídla ruské literatury. Psal romány, novely, povídky i dramata, začínal jako básník. Jeho díla měla ve své době značný kritický a čtenářský ohlas i velký vliv na ruskou literaturu a ruské duchovní klima. K Turgeněvovým nejslavnějším dílům patří cyklus črt a povídek *Lovcovy zápisky* vycházející z poetiky naturální školy, román *Otcové a děti* zabývající se generační problematikou a román *Rudin*, který znovu otevřel problém tzv. zbytečného člověka.

Turgeněv dále napsal romány a novely *Šlechtické hnízdo*, *V předvečer*, *Dým*, *Novina*, *Jarní vody*, *Asja*, *Hodinky*, *První láska*, *Zátiší*, *Deník zbytečného člověka*, *Přízraky*, *Záhadné povídky* a další. Z dramát jmenujeme *Měsíc na venkově*, *Snídaní u maršálka* či *Venkovanku* – ve své době nezbudily na rozdíl od próz větší pozornost, avšak lze v nich spatřit první signály tendencí, které dovršil ve svých hrách A. P. Čechov.

Před 95 lety, 9. 11. 1918, zemřel francouzský básník, dramatik a prozaik **Guillaume Apollinaire** (*1880), autor převratných básnických děl *Pásmo*, *Alkoholy* a *Kaligramy* či surrealistického dramatu *Prsy Tiréziovy*.

Před 85 lety, 9. 11. 1928, se narodila česká spisovatelka a novinářka **Ilona Borská** (†2007), autorka knih pro mládež a životopisných příběhů.

Před 530 lety, 10. 11. 1483, se narodil německý církevní reformátor a myslitel **Martin Luther** (†1546).

Před 95 lety, 10. 11. 1918, se narodil **Miroslav Horníček** (†2003), český herec, spisovatel, režisér, výtvarník a divadelní teoretik.

Před 75 lety, 10. 11. 1938, se narodil český básník, prozaik, překladatel a diplomat **Jiří Gruša** (†2011), autor ro-

mánů *Mimner aneb Hra o smradocha* a *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele* a řady dalších knih.

Před 85 lety, 11. 11. 1928, se narodil mexický spisovatel **Carlos Fuentes** (†2012). Jako syn diplomata hodně cestoval a později se sám diplomacií věnoval. V roce 1954 vydal soubor šesti povídek *Přestrojené dny*, v nichž se prolíná mexická realita se světem fantazie, což se stane typické pro většinu Fuentesových děl; proto bývá přiřazován k autorům tzv. magického realismu. V roce 1987 získal Cervantesovu cenu. K nejvýznamnějším dílům patří novela *Aura* a romány *Nejprůzračnější kraj* a *Smrt Artemia Cruze*, které známe i z českých překladů. Česky dále vyšly romány *Diana aneb osamělá lovkyně*, *Starý gringo* a *Orlí křeslo* a soubor kulturně-historických esejů *Pohřbené zrcadlo*. Z jeho rozsáhlého díla je jedním z vrcholů objemný román *Terra nostra*. Dále jmenujme např. romány a novely *Čistá svědomí*, *Svlékání z kůže*, *Posvátné pásmo*, *Narozeniny*, *Hlava hydry*, *Vzdálení příbuzní*, *Spálená voda*, *Kampaň*, *Roky s Laurou Díazovou* a další. Je také autorem dramát a esejů o literatuře.

Před 150 lety, 18. 11. 1863, se narodil německý básník a spisovatel **Richard Dehmel** (†1920), jehož básně často zhudebňovali např. R. Strauss, M. Reger, A. Zemlinsky, A. Schönberg, A. Webern či K. Weill.

Před 155 lety, 20. 11. 1858, se narodila švédská spisovatelka **Selma Lagerlöfová** (†1940), autorka slavného románu *Gösta Berling*; jako první žena získala v roce 1909 Nobelovu cenu za literaturu a v roce 1914 se jako první žena stala členkou Švédské akademie.

Před 90 lety, 20. 11. 1923, se narodila jihoafrická spisovatelka **Nadine Gordimerová**, nositelka Nobelovy ceny za literaturu (1991) a Bookerovy ceny za román *The Conservationist*; česky vyšly povídky *Pátkova šlépěj* a romány *Poutníci* a *Začíná žít*.

Před 90 lety, 20. 11. 1923, se narodil český dramatik, scenárista a dramaturg **František Pavlíček** (†2004), mj. autor scénáře k Moskalykově televizní adaptaci *Babičky* nebo k Vorlíčkově pohádce *Tři oříšky pro Popelku* a spoluautor Vláčilovy *Markety Lazarové*.

Před 50 lety, 22. 11. 1963, zemřel britský spisovatel **Aldous Huxley** (*1894), autor románů *Kontra-punkt* či *Konec civilizace*.

Před 300 lety, 24. 11. 1713, se narodil **Laurence Sterne** (†1768), anglický spisovatel, autor románu *Život a názory blahorodého pana Tristrama Shandyho*.

Před 45 lety, 25. 11. 1968, zemřel americký spisovatel **Upton Sinclair** (*1878), autor románu *Džungle*, jedennáctidílné románové série *Konec světa* (za třetí díl, *Dračí zuby*, získal v roce 1943 Pulitzerovu cenu) nebo románu *Olej*, na jehož motivy vznikl oceňovaný film *Až na krev*.

Před 45 lety, 26. 11. 1968, zemřel německý spisovatel židovského původu **Arnold Zweig** (*1887), autor románu *Spor o seržanta Gríšu*.

Před 60 lety, 27. 11. 1953, zemřel americký dramatik **Eugene O'Neill** (*1888), nositel čtyř Pulitzerových cen za hry *Za obzor*, *Anna Christie*, *Podivná mezihra* a *Cesta dlouhým dnem do noci* (posmrtně) a Nobelovy ceny za literaturu (1936).

Před 325 lety, 28. 11. 1688, zemřel **Bohuslav Balbín** (*1621), český literát, historik, kněz (jezuita), zeměpisec a pedagog, autor *Rozpravy na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*.

Před 105 lety, 28. 11. 1908, se narodil francouzský antropolog, filozof a spisovatel **Claude Lévi-Strauss** (†2009), představitel strukturalismu, profesor Collège de France, člen Francouzské akademie, autor děl *Smutné tropy*, *Myšlení přírodních národů*, *Rasa a dějiny*, dvoudílné *Strukturální antropologie* či čtyřdílného spisu *Mythologica*.

Před 635 lety, 29. 11. 1378, zemřel římský císař a český král **Karel IV.** (*1316), který po sobě zanechal i několik pozoruhodných literárních děl, zejména pak vlastní životopis *Vita Caroli*.

Před 115 lety, 29. 11. 1898, se narodil a před 45 lety, **22. 11. 1963**, zemřel **Clive Staples Lewis**, známý jako **C. S. Lewis**, irský medievalista, křesťanský myslitel, literární kritik, esejista a spisovatel, jeden z nejuspěšnějších autorů moderní britské historie. Byl blízkým přítelem J. R. R. Tolkiena (autora *Pána prstenů*). Lewisovým nejznámějším dílem je sedmidílná fantastická saga *Letopisy Narnie*, která byla přeložena do více než 30 jazyků. Česky vyšla také populární a vtipná kniha *Rady zkušeného dábla*, v níž vykresluje sklony a slabosti člověka a umožňuje tak nahlédnout do zákulisí duchovního světa.

G'day! Hlásím se vám z Austrálie, kde první zářijový víkend proběhly volby do Federálního parlamentu. S volbami souvisí také jedna z méně obvyklých částí fondů Národní knihovny Austrálie, o které bych se rád zmínil.

Národní knihovna Austrálie má, ve srovnání například s Národní knihovnou ČR, poměrně široké zaměření. Kromě tradičních materiálů ve svých fondech mimo jiné shromažďuje soukromé archivy významných osobností včetně politiků, vědců a umělců; fotografie dokumentující společenský, politický a kulturní život Austrálie (buďto získané, nebo přímo pořízené vlastním týmem profesionálních fotografů); obrazy a grafiky související s jejími fondy. Každoročně pořizuje tisíce hodin zvukových nahrávek rozhovorů s významnými Australany i běžnými lidmi, pamětníky významných událostí, nebo folklorních nahrávek. A sbírá také rozmanité věci označované jako „efeméra“.

Jde o předměty zdánlivě pomíjivé povahy, jako jsou kulturní programy nebo reklamní letáky, které ale z dlouhodobého hlediska mohou být zajímavé pro historiky, výzkumníky a badatele, protože představují součást dokumentárního dědictví, mapující současný život pro budoucí generace. Efeméra se často vztahují k nějaké aktuální události, jako jsou například právě volby.

Pokaždé, když probíhají volby, snaží se Národní knihovna Austrálie systematicky shromáždit po jednom exempláři veškerých veřejně dostupných materiálů týkajících se voleb – volební letáky, programy, tisková prohlášení, projevy, pamflety, plakáty a bannery politických stran i jednotlivých kandidátů; materiály publikované různými nevládními organizacemi, občanskými hnutími a sdruženími, ale také lobbistickými skupinami, které mapují a komentují politické dění nebo se v něm nějakým způsobem samy angažují, například se snaží prosadit určité veřejné projekty. A také rarity ve formě triček, nafukovacích balónků, kondomů nebo připínacích „placek“ s volebními motivy. Zajímavostí je třeba předvolební „průzkum“ z voleb v roce 2010 mezi zákazníky jedné kavárny ve formě zrníček kávy vhadzovaných do skleněných válců s označením jejich oblíbené strany (viz foto).

Národní knihovna Austrálie se snaží o systematické pokrytí všech stran kandidujících v parlamentních volbách včetně jednotlivých kandidátů. Žádosti o poskytnutí volebních materiálů jsou zaslány prostřednictvím e-mailu. Tam, kde to není možné, jsou kandidáti kontaktováni telefonicky. Oproti dřívější praxi, kdy byly rozesílány dopisy, se podařilo zvednout úspěšnost. Odezva je poměrně velká a častokrát se namísto stranických sekretariátů ozývají samotní vysoce postavení (a vytížení) politici, kteří Národní knihovně vyjadřují ocenění a považují za poctu, že jejich materiály budou uchovány. I přesto se však pochopitelně ne všechny materiály podaří získat. Proto Národní knihovna při každých volbách vyzývá Australany, aby získané volební materiály nevyhazovali, ale zaslali je do Národní knihovny – poštovné je samozřejmě hrazeno knihovnou.

Efeméra nebyla považována za důležitá odjakživa a až do konce 80. let minulého století se nesbírala. Od té doby se Národní knihovna Austrálie nejen snaží o systematické, co nejúplnější pokrytí všech nových voleb, ale zároveň také retrospektivně doplňuje ostatní předcházející volby. Postupně se podařilo získat volební materiály zpětně až do roku 1901, tedy do roku, kdy byl založen Australský svaz a proběhly první volby, i když pokrytí pochopitelně není úplné. Materiály se získávají z archivů politiků nebo stran, od sběratelů, nákupem na aukcích nebo přes Ebay i jako dary od běžných občanů – většinou z pozůstalostí nalezených na půdách a ve sklepech.

Pokud vás tento příspěvek navnadil a rádi byste se o australských volebních efemerách dozvěděli více, v elektronické verzi tohoto článku na webových stránkách časopisu *Čtenář* můžete nalézt odkazy na další zajímavé informace (v angličtině).

Světový kongres IFLA se letos uskutečnil ve dnech 17. až 23. srpna v Singapuru. Historie singapurských knihoven se v posledních dvou letech bouřlivě vyvíjela. Velkou zásluhu na tom má Národní knihovna v Singapuru. Knihovny veřejné, akademické i specializované hrají významnou roli v životě místních obyvatel a jsou podporovány vládními politikami a strategiemi. Singapur (*městský stát v jihovýchodní Asii na stejnojmenném ostrově a přilehlých 54 ostrůvcích u Malajského poloostrova* – pozn. red.) nemá žádné přírodní zdroje, vláda si proto uvědomuje, že nejdůležitější jsou investice do vzdělání obyvatel s cílem vytvořit vysoce kvalifikované pracovní síly. Investuje velké prostředky do výzkumu a vývoje, pomáhá Singapurčanům držet krok s novými technologiemi a dosáhnout konkurenčních výhod na trhu práce. Knihovny nejen umožňují přístup ke čtení, ale pomáhají celé populaci získat informační a čtenářskou gramotnost. Národní knihovna se začala velmi rozvíjet v roce 1990 s nástupem internetu, tehdejší ministr informací a umění George Yeo vydal nové pokyny pro rozvoj veřejných knihoven s názvem *Knihovna 2000*. Do této transformace se zapojili vrcholoví manažeři z veřejného a soukromého sektoru, ale i akademická obec a knihovníci. Byl ustanoven nový poradní orgán Národní knihovny, který stojí v čele transformace knihoven a koordinuje jejich systém, do něhož jsou zapojeny veřejné, akademické i specializované knihovny.

(IFLA JOURNAL, No.2/Volume 39, s. 103–120)

V Sasku vznikla nedávno online-knihovna LieSa, do které se zapojila řada veřejných knihoven s cílem půjčovat svým uživatelům e-knihy. Projekt se připravoval téměř tři roky a největší překážkou byl pochopitelně nedostatek finančních prostředků a dohoda s vydavateli e-knih. Snahou bylo maximálně snížit finanční náklady a v květnu 2012 byl projekt spuštěn v osmi knihovnách Saska. Každá knihovna přispěla částkou 4000 EUR a projekt koordinuje knihovní poradní sbor v Chemnitz. Knihovny si mezi sebou rozdělily kompetence – Döbeln a Riesa se starají o koordinaci, Pirna a Zschopau o propagaci, marketing a statistiky, Freital a Frei-

berg o akvizici e-knih. Název projektu LieSa vznikl z Lie – z německého slova lies (čist) a Sa – Sasko. Ačkoliv se dvě další knihovny připojily k projektu později, za první dva měsíce bylo zaznamenáno již 1200 výpůjček e-knih. Každá zapojená knihovna již v tomto roce počítá ve svém rozpočtu s částkou na nákup e-knih, spolupráce knihoven je konstruktivní a probíhá bez komplikací. Projekt zaznamenal velký ohlas v dalších saských knihovnách a stanovený limit 20 zapojených knihoven byl rozšířen na 30 organizací. V uplynulých třech měsících si 4000 e-knih vypůjčilo na 900 uživatelů. E-knihy si nepůjčuje pouze mladá generace, ale díky rozšíření elektronických čteček si je velmi oblíbili i senioři.

(Das Magazin der Bibliotheken in Sachsen, Jg. 6, Nr. 2/ Juli 2013, s. 90)

Bavorská státní knihovna patří se svými 96 000 rukopisy, 20 000 inkunábulemi, 140 000 starými tisky ze 16. století a milionem dokumentů ze 17. až 19. století mezi nejdůležitější pamětové instituce světa. Projekty Digitalizačního centra v Mnichově jsou štědře dotovány, a tak může Bavorská státní knihovna zpřístupnit již 930 000 digitálních dokumentů. Jedná se o největší digitální databázi německé kulturní instituce, kterou lze využívat zdarma. Mnichovská knihovna dlouhodobě spolupracuje na digitalizaci se svým technologickým partnerem Fraunhofer Heinrich-Hertz-Institut v Berlíně, připravuje inovativní přístupy, které jsou jedny z nejlepších na světě. Digitální data jsou zpřístupněna ve 3D technologii a obě organizace se snaží prezentovat digitalizované dokumenty uživatelsky přívětivě. Velmi důležité jsou obrazové sbírky u humanitních či kulturních studií, často jsou zajímavější než texty samotné, ovšem digitalizace tohoto vizuálního materiálu je značně náročná. Bavorská státní knihovna pochopitelně digitalizuje i autorsky chráněná díla, která jsou ovšem přístupná uživatelům pouze v prezenční formě v knihovně. Hlavním cílem digitalizace je zprostředkovat přístup k jedinečným kulturním pokladům, které uchovává mnichovská knihovna.

(Bibliotheks Magazin – No. 2/2013, s. 15–20)

Úplný přehled novinek najdete na adrese
http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php?page=09_Okn/Prirustky.htm

KNIHOVNICTVÍ

Teorie. Řízení a organizace

CARBONE, Pierre. Les bibliothèques. [Knihovny.] Paris: Presses universitaires de France, 2012. 127 s. Que sais-je?

ISBN 978-2-13-059455-0 K 39.485

KUMARAN, Maha. Leadership in libraries : a focus on ethnic-minority librarians. [Vedení v knihovnách. Zaměření na knihovníky etnických menšin.] Witney: Chandos, 2012. xxii, 187 s. Chandos information professional series.

ISBN 978-1-84334-658-6 Kf 39.467

Organizace knihovních fondů

HIDER, Philip. Information resource description : creating and managing metadata. [Popis informačních zdrojů. Vytváření a správa metadat.] London: Facet, 2012. ix, 220 s. : il., grafy, tabulky.

ISBN 978-1-85604-667-1 Od 39.523

NOTE, Margot. Managing image collections : a practical guide. [Řízení obrazových sbírek. Praktická příručka.] Oxford: Chandos, 2011. xv, 216 s. : il., tabulky. Chandos information professional series.

ISBN 978-1-84334-599-2 Oaaf 39.527

Sítě knihoven

BALL, Rafael. 50 Jahre Zentralbibliothek im Forschungszentrum Jülich : innovative Bibliotheks- und Informationsarbeit. [50 let Ústřední knihovny Výzkumného střediska Jülich. Inovace knihovnické a informační činnosti.] Wiesbaden: Dinges & Frick, 2011. 79 s. : il., grafy, tabulky. BIT online Sonderheft, 1/2011.

ISBN 978-3-934997-40-0 Td 39.213

DZIEKAN, Katrin, Ute POTT. Lesewelten – historische Bibliotheken : Büchersammlungen des 18. Jahrhunderts in Museen und Bibliotheken in Sachsen-Anhalt. [Světová četba – historické knihovny. Knižní sbírky 18. století v muzeích a knihovnách v Sasko-Anhaltsku.] Halle(Saale): Mitteldeutscher Verlag, 2011. 428 s. : il. Sachsen-Anhalt und das 18. Jahrhundert, Bd. 3.

ISBN 978-3-89812-538-3 Ti 39.150

TREMP, Ernst. Klosterbibliotheken in der Frühen Neuzeit : Süddeutschland, Österreich, Schweiz : Akten der Tagung des Wolfenbütteler Arbeitskreises für Bibliotheks-, Buch- und Mediengeschichte und der Stiftsbibliothek St.Gallen 28. bis 30. April

2011. [Klásterské knihovny v ranném novověku. Jižní Německo, Rakousko, Švýcarsko. Záznam ze zasedání pracovní skupiny pro dějiny knihoven, knih a médií. St. Gallen 28.–30. 4. 2011.] Wiesbaden: Harrassowitz, 2012. 314 s. : il., grafy. Bibliothek und Wissenschaft, 45.

ISBN 978-3-447-06789-8 Tr 39.433

Služby knihoven

CRAWFORD, Walt. Open access : what you need to know now. [Otevřený přístup. Co potřebujete vědět.] Chicago: American Library Association, 2011. 76 s. ALA Editions Special Report.

ISBN 978-0-8389-1106-8 Sdg 39.502

Créer des services innovants : stratégies et répertoire d'actions pour les bibliothèques / sous la direction de Marie-Christine Jacquinot. [Vytváření inovativních služeb : strategie souboru akcí knihoven.] Villeurbanne: Presses de l'enssib, 2011. 172 s. : tabulky. Boîte a outils, 23.

ISBN 978-2-910227-90-6 S 39.255

Revised standards and guidelines of service for the Library of Congress Network of Libraries for the Blind and Physically Handicapped 2011 / Association of specialized and cooperative library agencies. [Revidované normy a směrnice pro služby sítě knihoven Kongresové knihovny pro nevidomé a tělesně postižené.] Chicago: American Library Association, 2012. 83 s.

ISBN 978-0-8389-8595-3 Sbd 39.260

KNIHOVĚDA

Problematika historických a vzácných knižních fondů 2011 : sborník z 20. odborné konference, Olomouc, 20.–21. září 2011 / k vydání připravil Rostislav Krušínský. Olomouc: Vědecká knihovna ; Brno: Sdružení knihoven České republiky, 2012. 228 s. : il., faksim.

ISBN 978-80-7053-296-6 (Vědecká knihovna Olomouc)

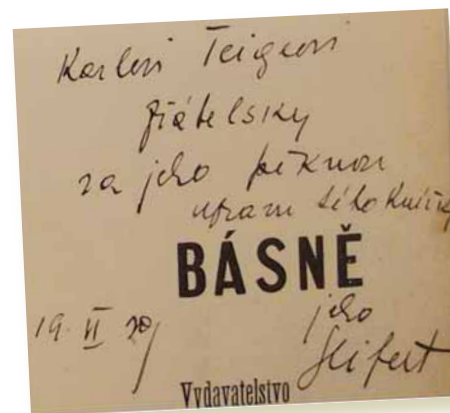
ISBN 978-80 86249-63-6 (Sdružení knihoven ČR)

Ti 39.286

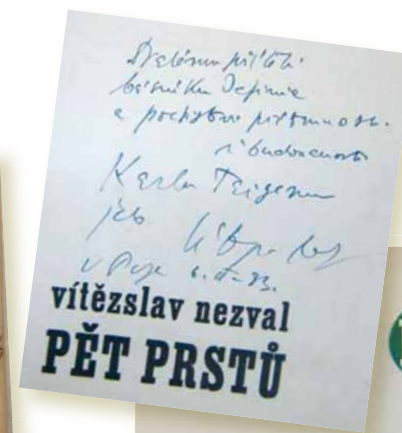
SOBOTKA, Richard. Rožnovská papírna : nejstarší zařízení průmyslového charakteru v Rožnově pod Radhoštěm. Rožnov pod Radhoštěm: Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm, 2012. 95 s. : il., faksim., portréty. Knižka do kapsy.

ISBN 978-80-87334-15-7 Xa 9.536/B

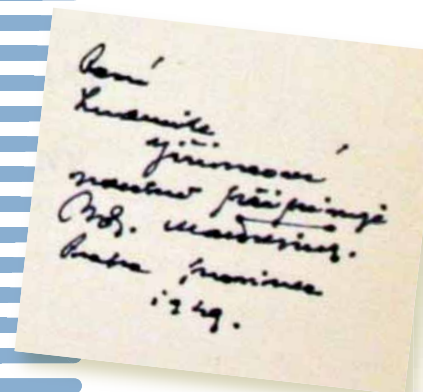
Z TAJEMSTVÍ KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

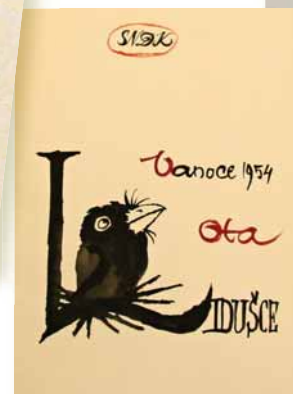
Dedikace Jaroslava Seiferta Karlu Teigemu

Dedikace Vítězslava Nezvala Karlu Teigemu

Dedikace Bohumila Mathesia Ludmile Jiřincové

Malovaná dedikace Oty Janečka Ludmile Jiřincové

Ateliér Ludmily Jiřincové

**VOZÍK MIREK,
nejlepší pomocník
do knihovny!**

KONEČNÁ CENA:

3390,- Kč

+ poštovné a balné
cca 200 Kč

výroba vozíku Mirek:

Jan Jukl

knihovnická agentura
konzultace, poradenství, školení

1. máje 603
572 01 Polička
IČO: 01456083

tel.: 775 362 185
e-mail: jendouch@gmail.com

**PŘIPRAVUJEME:
Mirek výstavkář**

www.vozik-mirek.cz